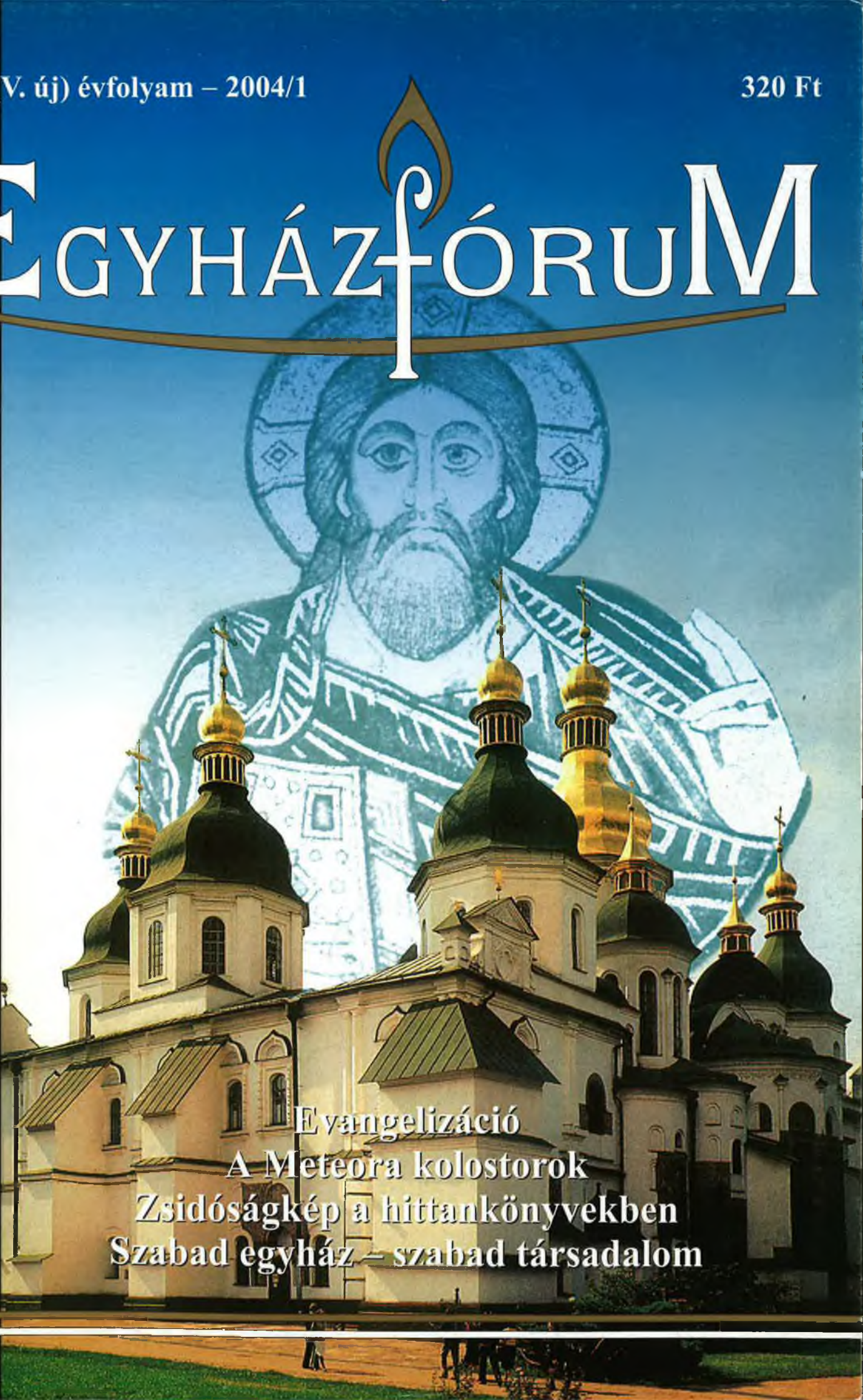

XIX. (V. új) évfolyam – 2004/1

320 Ft

EGYHÁZFÓRUM

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Evangelizáció
A Meteora kolostorok
Zsidóságkép a hittankönyvekben
Szabad egyház – szabad társadalom

Tartalom

EGYHÁZFORUM

SÚLYPONT

- Dr. Pákozdi István:**
Missziós munka az egyetemi ifjúság körében 3
- Dr. Nóda Mózes:**
Kereszténység a romániai egyetemisták körében 6
- Ladislav Csontos SJ:**
Az egyetemi pasztoráció Szlovákiában 8
- Myroslav Marynovych:**
Az ukrainai evangelizáció
ökumenikus megközelítése 11

EGYHÁZ ÉS TÁRSADALOM

- Dr. Balogh Judit:**
A Magyarországon forgalomban lévő
katolikus hittankönyvek zsidóságképe (3. rész) 13

MODELLEK

- Korondi Kinga:**
Emmánuel 18

PORTRÉ

- Korondi Kinga:**
„Világszélhámos”-e vagy eszköz? 20

LELKISÉG

- Böjte Csaba:**
Hiszek az Isten teremtetten világ Jóságában 21
- Radnóti Róbert:**
Ég és föld között 22

FÓRUM

- Gromon András:**
Válasz egy kritikára 24
- Karlócai Miklós:**
Levél egy kritikára 27
- Buda Péter,**
Gábor György, Wildmann János:
„Szabad egyház szabad államban” 28

RECENZÍÓ – KRITIKA 31

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Megjelenik évente hatszor

Egy szám ára: 300 Ft

Évi előfizetési díj: 1 750 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó címén, vagy
megvásárolható a hírlapárusoknál.

Alapítók:

Paul M. Zulehner és Wildmann János

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

7635 Pécs, Súlyom dűlő 3.

Telefon: (72) 213-454

A szerkesztőbizottság tagjai:

Buday Kornélia

Deme Tamás

Jakab Attila (felelős szerkesztő)

attilajakab@netscape.net

Midling Andrea

Wildmann János (főszerkesztő)

wildmann@hu.inter.net

Wolf Judit

Bankszámla:

OTP Bank Rt. Budapest, József körút 33.

11708001-20523716

Lapterv, tördelés:

Planet Records Bt. – Hirth Tamás

hirthtamás@freemail.hu

Telefon: (72) 256-510

Nyomdai munkák:

Molnár Nyomda és Kiadó Kft.

Pécs, Légszeszgyár u. 28.

ISSN 1215-0630

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.
Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül
a szerkesztőség véleményét fejezi ki.
Nem kért kéziratokat nem őrünk meg
és csak kérésre küldünk vissza.

Missziós munka az egyetemi ifjúság körében¹

Visszatekintés a kezdetekre

Ahhoz, hogy az egyetemi pasztorációról beszéljünk, és annak missziós jellegét kidomborítsuk, ismernünk kell az egyetemi lelkészség magyarországi történetét, amely nem 1989-hez, de még csak nem is az 1950-es évekhez, hanem a sokkal korábbi időkhez kötődik. A XX. század első évtizedeiben Európa-szerte kialakult az igény az iskolapadokból kikerülő fiatalok *rétegspecifikus lelkigondozására*. A városi munkásfiatalok, a cseléd lányok vagy a vidéki agrárifjúság katolikus egyesületekbe tömörítése (KIOE, Szent Zita-körök, KALOT, KALÁSZ) hazánkban aránylag könnyen végbement. Az egyetemi hallgatók lekipásztori szolgálatának kérdése azonban sokáig váratott magára. Zürichben már 1910-ben dolgozott minden más papi feladattól mentesített ifjúsági lekipásztor, negyedszázaddal később Ausztria 2, Németország 20 egyetemi városában működtek „*Studentseelesorger*”-ek. E példák hatására döntöttek Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetemen 1936-ban – felmérve az eddig, a XVIII. századtól tartott és folytatott ún. egyetemi hitszónoklatok valóságát – az egyetemi lelkészség felállításáról.

Míg az egyetemi *hitszónokok* korábban többnyire csak a vasárnapi szentmiséken találkoztak a hallgatókkal – s munkájuk kimerült a prédikálásban –, a lelkészek igyekeztek személyes kapcsolatba lépni az egyetemistákkal. A diákmisék celebrálásán túl beszélgetések, gyóntatás, világnézeti előadások tartása állt a munkájuk középpontjában. Az állandó diáknyomor enyhítésére is tettek kísérletet: segélyakciókat szerveztek; állást, lakást közvetítettek a rászoruló hallgatóknak. Közösségteremtésre törekedtek, s legfontosabb feladatuknak a tanulmányaik idejére a megszokott otthoni környezetből kiszakadó vidéki fiatalok egybegyűjtését tartották. A lelkészek számára az egyetem fogadóhelyiséget és katedrát biztosított, megélhetésükről a vallás- és közoktatásügyi minisztérium gondoskodott az Egyetemi alapból. A fővárosi példa sikerén felbuzdulva 1941 őszén Kolozsvárott, a Ferenc József Tudományegyetemen, a következő évben a Műegyetemen és a Képzőművészeti Főiskolán kezdte meg munkáját lelkész. 1945-46 folyamán, mivel Mindszenty József hercegprímás elődeinél nagyobb figyelmet fordított erre a kérdésre, szinte minden egyetemre és a főiskolák többségébe került a hallgatók lelki gondozásával megbízott felelős lekipásztor. A közélet balratolódásának idején a prímás célja öntudatos keresztény intelligencia kinevelése volt. Ezért aztán 1948 novemberre és 1949 márciusa között a kommunista diktatúra felszámolta a lelkészségeket.

Ferenc József Tudományegyetem (Kolozsvár)

1991-től, felhasználva a politikai változások adta lehetőséget egymás után alakultak újjá a magyarországi egyetemi lelkészségek (időben elsőként Szegeden, majd Budapesten). Szemben a múlttal, mára a lelkészségek egyházi jogi helyzete is jól körvonalazható: a *Codex Iuris Canonici*, az *Ex corda ecclesiae* pápai körlevél és a *Gravissimum educationis momentum* című zsinati nyilatkozat a keresztény nevelésről elég pontosan kijelöli helyüket az egyház életében.

Az egyetemi lelkészségek története

Az egyetemi lelkészségek történetét Mózes Gergely az ELTE történész, levéltáros hallgatója diplomadolgozataként írta meg². Nem árt, ha egy-egy történelmi mozzanatra részletesebben is odafigyelünk:

A diákok pasztorációjának intézményes formáját a Pázmány egyetem Pestre költözése után, a XVIII. század utolsó éveiben azzal érte el, hogy Alexovics Vazul, majd Gergelyi Andor személyében pálos szerzetesek kaptak megbízást arra, hogy egyetemi hitszónokként a vasárnapi szentmisék után az egyetemi polgárok számára prédikációkat tartsanak. Így vált a hajdani pálos templom az egyetemi istentiszteletek otthonává, majd *Egyetemi templommá*. Helyileg igen alkalmas ez a templom, mert az egyetemek közelében, közlekedési csomópontban van, könnyen megtalálható. Kár, hogy mostanáig e funkcióját nem lehetett helyreállítani, és a budapesti egyetemi lelkészség immáron 12 éve kénytelen a piaristák Duna-parti kápolnájában, illetve a lágymányosi Magyar Szentek templomában vendégeskedni. Egy, a főváros szívében, nevé-

¹ OCIPE előadás, 2003. november 7. „Nagyvárosok evangelizációja”

² Vigilia 1995/10, pp. 740-748.

ben és létében is az egyetemistákért működő szentély alkalmas lehetne századunkban is az egyetemi evangelizáció szívének lenni. (Talán még a Központi Szeminárium növendékeinek sem volna hátrányos, ha vallásos, buzgó egyetemista kortársaik elkötelezettségét látnák, tapasztalnák.)

A XIX. század utolsó éveiben nagyszerű hitszónokok látták el az egyetemisták és tanáraik hitbeli elmélyítését: Glattfelder Gyula, a későbbi csanádi püspök, Wolkenberg Alajos, Vass József (gróf Teleki Pál kormányának egyik minisztere), Saly László és Tóth Tihamér, valamint Artner Edgár.

Tóth Tihamér hitszónoki kinevezése növelte az egyetemi istentiszteletek népszerűségét és látogatottságát. A *Vox Academica* című országos katolikus egyetemista diáklap minden számában oldalas szemelvényeket közölt prédikációiból. Tóth Tihamér gyakorlatiassága azonban kiterjedt az igehirdetés eszközeire is. A húszas évek elején olvasott valahol egy új

elképzelés értelmében két egyetemi kápláni állás lenne létesítendő, melyeket egy jezsuita és egy esztergomi egyházmegyes világi pappal kellene betölteni. Ezzel a gesztussal adózna az egyetem története két meghatározó egyházi hatósága felé.

A javaslat körül hatalmas vita keletkezett az illetékesek körében, ezek azonban szerencsére elsősorban a megvalósítás módja körül zajlottak. Hamar elvetették a felek a tisztség szerzetesrendhez vagy egyházmegyéhez kötött voltának tervét is, egyedül a *rátermettséget* véve alapul. Így is nagy feladat volt megfelelő személyt találni: hiszen olyan fiatal, energikus papra volt szükség, aki nem kötelezte el túlságosan magát a széthúzó katolikus ifjúsági szervezetek egyike mellett sem, és így mindenki elfogadja majd személyét. Végül 1936 őszétől két évre, kísérleti jelleggel dr. Várkonyi Fidél ciszterci szerzetes nyert megbízást az egyetemi lelkesítő tisztség ellátására, melyet az alábbi módon írt körül az Egyetemi Tanács:

- „1.) az egyetemi káplán lakjék valamelyik kollégiumban,
- 2.) vasárnaponként lehetőleg valamelyik kollégiumban misézzen;
- 3.) minden nap reggel nyújtson alkalmat az egyetemi templomban a szentgyónás elvégzéséhez,
- 4.) minden hétköznap 11-12 óra között tartson fogadóórát az egyetem központi épületében rendelkezésére bocsátott helyiségben;
- 5.) igyekezzék a lehetőségekhez képest minél többször megjelenni az ifjúsági egyesületekben és összejöveteleken;
- 6.) ezenkívül törekedjék kapcsolatot létesíteni az ifjúsági egyesületeken kívül álló hallgatókkal.”

Várkonyi Fidél utóda dr. Péterffy Gedeon lett. Előremutató volt azon vállalkozása, hogy igyekezett felvenni a kapcsolatot a középiskolai hittanárokkal a célból, hogy amikor diákjaik vidékről hirtelen a fővárosba kerülnek elsőévesként, fogódzót lellessenek a személyében.

Még csak gyermekcipőben járt az egyetemi lelkesítő intézménye, mikor jövőjére, a benne rejlő lehetőségekre felfigyelt és lépett a *többi történelmi egyház* is.

Miután Serédi Jusztinián hercegprímás Péterffy Gedeont kinevezte a központi papnevelő gondnokává, s így megürült az állása, a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara úgy döntött: pályázat útján kívánja betölteni az egyetemi lelkesítő állást. A professzorok úgy vélték, hogy ilyen apostoli jellegű munkát csak arra önként vállalkozók láthatnak el megfelelően. Az egy hónapnál rövidebb pályázati határidő ellenére is kilencen jelentkeztek az állásra. A kari ad hoc bizottság, majd a Kari Tanács, végül az Egyetemi Tanács elhúzódozó viták után dr. Tihanyi Tibor piarista szerzetes személye mellett döntött. 1942. december 30-án nevezte ki egyetemi lelkesítővé. Ő a beiratkozott katolikus diákokról minden félévben aktualizált kartotékrendszerrel készített, hogy tudja: kik tartoznak egyáltalán hozzá. Harsogó plakátok helyett az első időkben igyekezett személyre szóló, postán kiküldött meghívókkal magához invitálni a hallgatókat beszélgetésre, és próbálkozásait nem remélt siker kísérte. Figyelemreméltó ötletgazdagsággal talált szüntelenül új fórumokat arra, hogy az egygondolkodású ifjúságot egybegyűjtse. Ismerkedési teák, táncmulatságok, kulturális műsorok, kirándulások szervezésébe kezdett, majd ezek állandó látogatóit, a tette később hallga-

Tóth Tihamér (1889-1936)

találmányról. Még a nevét sem tudta pontosan, mégis mindjárt arra gondolt, hogyan használhatná azt fel. Az *Egyházi Lapok* egyik 1923-as számában jelent meg cikk *A drótnélküli telefon az igehirdetés szolgálatában* címmel. Ez az eszköz pedig a rádió. 1926. január 31-én tartotta első rádió által közvetített szentbeszédét a Belvárosi templomban. 1927 márciusától pedig egyetemi templomi prédikációi kerültek egyre nagyobb rendszerességgel adásba. Így a trianoni határon túli magyarokhoz is szólhatott.

Az egyetem fennállásának 300 éves ünnepén a Szent Imre Szenátus memorandumot juttatott el a rektorhoz, a hercegprímáshoz és a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, amely ecsetelte a kialakult helyzetet, és javaslatot is tett a megoldásra. Az

tókat is bevonta a szervezés munkájába. Legfontosabb feladatának az egyetemi istentisztelet újra vonzóvá tételét tekintette. Ennek érdekében kórust szervezett, a mise időpontját is változtatta, a prédikációk is végre az ifjúság nyelvén hangzottak. Hosszú harcot folytatott azért, hogy az egyetemi lelkész minden fakultáson tarthasson indexbe is felvehető vallás-erkölcsi-világnézeti előadásokat. Szociális érzékenysége megszerte felülmúlta elődeiét. Az Egyetemi Templom Szent Antal-perselyéből több alkalommal oszthatott szét segélyeket. A lelkész energiájából alkalmi munkaközvetítésre is futotta. A bombázások, majd az ostrom katasztrofális lakáshelyzetet teremtetett a fővárosban. Tihanyi Tibor ebben is igyekezett a rábízottak segítségére lenni. Az általa vezetett Pázmány Diákotthonban 45 pótágyat helyezett el, s nagy sajtópropagandával útjára indította a „Csak egy zugot éjszakára!” mozgalmat, melynek segítségével 1943/44-ben 28, 1944/45-ben 230 diák számára szerzett ingyen, vagy jutányos áron, esetleg tanítási-korrepetálásért cserébe családoknál szállást. Nem csak saját egyetemének ügyei hárultak azonban Tihanyi Tiborra. 1946 szeptemberétől a Magyar Katolikus Diákszövetség elnökévé nevezte ki a primás, és reá, valamint az Actio Catholica ifjúsági titkárára, dr. Szappanyos Bélára, aki a műegyetemi lelkésség megszervezője és első lelkésze is volt, hárult az egyetemi és főiskolai lelkészek munkaközösségének az összetartása.

A háború utáni fordulat

A háborút követő belpolitikai fordulat természetesen megnehezítette az egyetemi lelkésségek életét. Amíg tehetette, Tihanyi ragaszkodott működésének már elért, és még fel nem számolt jogi kereteihez. Az utolsó pillanatig nagy erővel vezette az egyetemi ifjúság kongregációs munkáját. De már 1947 nyarától azon dolgozott, hogy szűk, a hatalom által megfoghatatlan és megbonthatatlan kis baráti társaságokba (ún. „apostoltestületekbe”) tömörítse a legelkötelezettebbeket, hogy társakat tudhassanak maguk mellett akkor is, ha a fenyegető megszüntetés bekövetkezik. Első ilyen kísérlete a *szakcsi katolikus nyári egyetem* volt, melynek sikerén felbuzdulva hasonló táborok szervezésébe kezdett a következő évben a többi egyetemi lelkész is.

1948 novembere és 1949 márciusa között a kommunista pártnyomás a legváltozatosabb eszközök segítségével számolta fel a lelkésségeket. A Pázmány Péter Tudományegyetem viszonylag szerencsésnek mondhatta magát, mivel Tihanyi Tibor 1947-ben egyetemi magántanári címet szerzett, és így módon eltávolítása az egyetem falai közül nehezebben ment, mint kollégáié. A minisztérium ezért a lelkésség működésének anyagi alapjait igyekezett szétzúzni. Tihanyi dotációjának kifizetésével rendre késlekedtek, s ha rendje nem áll mögé, alapvető kenyérgondjai támadtak volna. Hasonló eredményre vezetett a lelkésség nyilvános, esetleges bevételt jelentő programjainak (színelőadás, bábjáték stb.) rendszeres belügyminisztériumi betiltása. Elvben Tihanyi Tibor megbízatása 1950 nyaráig szólt, amit természetesen már nem hosszabbított meg senki.

1950 augusztusában az egyetem testéről egy párthatározat leválasztotta a hittudományi fakultást, önálló intézményként Hittudományi Akadémiát hozva létre. Az ezt követő évben Tihanyi Tibor ellátta a teológushallgatók között a lelkészi teendőkből még elvégezhető templomi pasztorációt, de 1951 nyarára a Pázmány Péter Tudományegyetem lelkéssége hosszú időre beszüntette működését.

A rendszerváltás után

Nyilvánvaló, hogy a rendszerváltozás után az egyetemistákkal való törődés, a nulla pontról való újrakezdés, a megműveletlen talajon való szántás, vetés, a misszió és az evangelizáció új helyzeteket teremt, új eszközök használatát igényli. Alapjában véve mégis elődeink nyomán kell járnunk, mert amit tettek, azt nagyon jól csinálták. Alapvetően négy irányban ténykedünk:

- 1) egyetemi *istentiszteletek* tartása (szentmisék nekik szólóan és velük kialakítva);
- 2) katekézések, *hittanok* (a lehető legkülönbözőbb igényeket kielégítve: keresők klubja, Quo vadis-csoport, katekumenátus, imakörök, esti hittancsoportok, lehetőség szerint egyetemi felvehető órá, stb);
- 3) egyéb szabadidős *programok* (klubélet, kirándulások, lelkigyakorlatok, sportrendezvények); valamint
- 4) szociális segítség, *albérlet-közvetítés*, kollégiumfenntartás.

Mindezekről sokat lehetne szólni. Meggyőződésünk, hogy mindegyik kisugárzó, meghívó jellegű, hiszen az odaérkezők erről tesznek tanúságot, ki és hogyan vezette el őket idáig... Az egyetemeken (pl. folyosókon) való direkt evangelizáció, misszió erőszakos ideológiai harcokat és szektás emlékeket idéz, ritkán élünk vele; talán csak szórólapok, plakátok terjesztésével. Igényes és komoly programok egyetemi zónában való megvalósításával azonban igyekszünk foglalkozni. Többször volt már KEN (Keresztény Egyetemi Napok), amelynek keretében különböző karokon, főiskolákon lefolyó előadások, filmvetítések, sport-alkalmak felhívják a figyelmet a szervező három történelmi egyházra: a katolikusra, a reformátusra és az evangélikusra. Ide tartozik a már majdnem 10 éve minden félévben megjelenő *Budapesti Ökumenikus Programfüzet*, szintén az említett három felekezet előkészítésében. A 2003. évi adventi ökumenikus istentiszteletet összekötöttük a St. Egidio Közösség mozambiki az AIDS-program javára rendezendő koncertjével és gyűjtéssel, karácsonyi vásárral is. Az OKET (Országos Katolikus Egyetemista Találkozó) nyári tábor keretében igyekszik komolyabb és könnyebb témákkal összehozni az ország különféle egyetemein és főiskoláin tanuló fiatalokat.

Mindezek kísérletek arra, hogy a nagyvárosban a keresztény értelmiség ne gétóban élje a maga hitéletét, hanem alapvető krisztusi missziójának megfelelően kovásként járja át az egyetemi társadalmat.

Dr. Pákozdi István³

³ Egyetemi lelkész. A Sapiientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola tanára.

Kereszténység a romániai egyetemisták körében¹

Az Egyház

Románia lakosságának etnikai megoszlása a 2002-es népszámlálás alapján: román 89,5 %, magyar 6,6 %, roma/cigány 2,5 % és még huszonhárom kisebbség, akiknek a létszáma 1 % alatt van. Vallásilag az ország lakosságának a megoszlása, ugyancsak a 2002-es népszámlálási adatok alapján, a következő: román ortodox 86,7 %, római katolikus 4,7 %, református 3,2 %, pünkösdistá 1,5 %, görög katolikus 0,9 %, és még létezik tizenhat olyan vallási felekezet, amelyeknek a létszáma 1 % alatt van. Az egyházak által végzett felmérések alapján azonban ezek a számok nem teljesen azonosak.

Katolikus vonatkozásban hat római katolikus püspökség létezik az országban: kettő román nyelvű (Bukarest és Iasi), négy pedig nagyrészt magyar nyelvű (Gyulafehérvár, Szatmár, Temesvár és Nagyvárad). Ugyanakkor létezik még öt görög katolikus püspökség is.

Írásom témáját leszűkítem Kolozsvárra, és röviden ismertetem a gyulafehérvári egyházmegye helyzetét.

Romániai viszonylatban Kolozsvár nagyvárosnak számít. A város lakossága a 2002-es népszámlálási adatok szerint 313.000. A lakosság több mint 75 %-ban román anyanyelvű, és többségében ortodox vallású. Ortodox, görög katolikus református, magyar evangélikus és unitárius püspöki székhely. Ugyanakkor az ortodox, a görög katolikus és a protestáns papnevelő intézetek városa is. A római katolikusok száma a városban 16.000. Hat állami és három magánegyetem működik Kolozsváron. 2003. október elsejétől, az egyetemi év kezdetével, 70.000 egyetemista tanul a különböző egyetemeken. Ebből kb. 5.000 magyar, és kereken számolva a fele római katolikus.

Öt római katolikus plébánia működik a városban, de jelen vannak a ferencesek, a jezsuiták, a szociális testvérek is. 2004-ben lesz 10 éves az egyetemi lelkészség, amely a volt piarista templomban kapott helyet. Egy egyetemi lelkész és egy lelképásztori asszisztens végzi az egyetemi pasztorációt. Kolozsvárnak az egyetemista ifjúsága gyakorlatilag a négy erdélyi püspökség területéről érkezik a városba. Nagyrészt a gyulafehérvári egyházmegyéből jönnek, majd a szatmári, váradai és temesvári egyházmegyék következnek. Az egyetemisták lelki gondozása az egyetemi lelkészségre hárul. De sokan közülük bekapcsolódnak az egyes plébániák életébe. A diákok nagy százaléka albérletben lakik, és amelyik templom közelebb van, azt látogatja. A lelkészség még 10 év után is elég szerény körülmények között működik. A lelkész lakását és fizetését a Szent Mihály plébánia biztosítja. Az egyetemisták részére szerda, péntek és vasárnap este van szentmise. A

Kolozsvár – Vészfelhők a jövő egén!

vasárnap esti szentmisén általában 250-300 diák vesz részt. Hétköznapiokon a különböző lelkeségi csoportoknak van találkozója, nagyrészt az esti órákban. Vasárnap a Hittanárképző diákjai is a piarista templomban vesznek részt a szentmisén. Hétfőn este pedig a Hittanárképző dísztermében van szentmise az egyetemistáknak.

A lelkeségek

Tapasztalataim szerint az egyetemi ifjúságnak nagy a *közösség iránti igénye*. Olyan közösségekre vágyunk, ahol jól érzik magukat, és ahol elfogadják őket. A személyesség hiánya nagyon hamar eltávolítja őket a hivatalnok egyháztól. Ebben a katolikus egyetemisták sem kivételek. A vasárnap esti szentmise egyben találkozást is jelent: ők szervezik a szentmisét, énekelnek, felolvasnak; tehát megvalósul a tevékeny részvétel. Bevallásuk szerint azonban az igazi alkalmakat a közös imára, a beszélgetésre mégiscsak a kis csoportos találkozások jelentik.

A 2001. szeptember 24-29-én tartott egyházmegyei zsinat felmérése alapján a főbb lelkeségi mozgalmak, amelyekhez az egyetemisták is tartoznak: a karizmatikus mozgalom, a Focolare, a Ferences Világi Rend, a Cursillo, a Házas Hétvége, a Neokatekumenátus, illetve a Taizé Mozgalom. Egyre többen keresik fel a kolozsvári jezsuita lelkigyakorlatos házat egy-egy csendes hétvégére vagy lelkigyakorlatra. Mivel a nagyvárosban nem jelentkeznek be plébániákra, nagyon nehéz elérni a diákokat. A lelkészség hirdetésekkel és programok szervezésével próbálja hívni és megszólítani a hallgatókat. A lelkeségi mozgalmak komoly segítséget jelentenek, és nagyban elősegítik az egyetemi pasztorációt.

¹ OCIFE előadás, 2003. november 7. „Nagyvárosok evangelizációja”

A keresztény értékek

Rövid 10 év alatt Romániában nagyon gyorsan megváltozott a társadalom és a vallásos élet. Az értékrendek skáláján nagy lett a mozgás és a változás. Nem volt átmenet, nem volt idő felkészülni a változásokra, és még ma is sok minden váratlanul éri az egyházat. A másság, a sok újdonság és kihívás leginkább talán az egyetemi pasztorációban érződik. Az egyetemi ifjúság az a befogadó közösség, amelyet minden újdonság érdekel.

A hitoktatás most hivatalosan az iskolákban is lehetséges. Ebből számtalan előny származott. Nagyon sok olyan család is előkerült az iskolás gyerekek révén, akikről addig senki sem tudott. De tapasztalhatóak a hátrányok is: a hittanóra jelen van az iskolai órarendben, jegyet kell adni, *egy tantárgy* lett belőle; miközben a plébániai hitoktatásra egyre kevesebben jönnek el. Ennek az a következménye, hogy hirtelen megszakad a kapcsolat a templommal is. Újabban egyre több fiatal kerül az egyetemre hiányos vallási és szentírási ismeretekkel.

Kolozsvári viszonylatban csak egy példát szeretnék megemlíteni a változásokkal kapcsolatban: 1993-ban a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen még csak 772 magyar diák tanult. A 2003-2004-es tanévben azonban a magyar diákok létszáma már 5.000. A létszám megnövekedett, ellenben nincsenek katolikus kollégiumok. A Hittanárképző rendelkezik ugyan egy saját bentlakással, de ez is csak 26 lánynak ad otthont. Szinte lehetetlen elérni, megkeresni a hallgatókat. Nagyon sok egyetemistának dolgoznia kell ahhoz, hogy tanulhasson, és Kolozsvár Románia egyik legdrágább városa. A katolikus diákok a szegényebbek közé tartoznak.

Mindezek a sajátosságok gondokat jelentenek. Ami minden nagyvárosban hasonló az az, hogy a hallgatók kiszakadnak a hazai környezetből. Itt, ebben az új környezetben minden felelősség és kihívás egyszerre jelenik meg. És nem mindegy, hogy milyen környezetbe kerülnek, hogy hol és hogyan élnek az egyetemisták. Azok vannak előnyösebb helyzetben, akik valamelyik lelkeségi mozgalomnak a tagjai, mert Kolozsváron megkereshetik a társaikat.

Sajátos helyzetben vannak a még a hagyományos keresztény közösségből érkezők. Itt ugyanis már nincs meg az otthoni biztonság, a megszokás, és sokan csak akkor mennek templomba, amikor hazalátogatnak a szülőfalujukba.

Ugyanakkor létezik egyfajta szolidaritás, segítőkészség és a különböző tájegységek közötti összefogás is. Azonban pasztorációs nehézséget jelent, hogy hétvégeken nagy a mozgás. Amikor közösen lehetne programokat szervezni, eucharishtiát ünnepelni, akkor mindig hazautaznak a hallgatók.

Írásomban mindig a magyar római katolikus diákok helyzetére hivatkozom, mivel ezt ismerem. A román anyanyelvű diákok nagyrészt ortodox vallásúak. A román anyanyelvű római és görög katolikus diákokkal tudomásom szerint a kolozsvári jezsuita atyák foglalkoznak.

Szeretnék kitérni néhány sajátos problémára is a kolozsvári egyetemisták körében, amelyek nagyon befolyásolják a

vallásos életüket. Ezek a gondok azonban általánosak a romániai egyetemi ifjúság körében. Amit az új helyzet és a rendszerváltozás magával hozott, az elsősorban a pénzre irányuló gondolkodás és magatartás: az az ember, akinek pénze van, ő a menő, az ideál. Ami Románia sajátossága az – szépen kifejezve – az „ügyeskedés”. Nem számítanak a módszerek, csak gyors legyen a siker és a meggazdagodás. Ezzel párhuzamosan ugyancsak jelentős változás észlelhető a szexuális szabadság terén is, a gondolkodásban és a viselkedésben egyaránt.

Ami talán mégis a legnagyobb gond, az a *kilátástalanság* érzése; a reménytelenség a jövőt illetően. Eltelnek az egyetemi évek, és mi következik utána? Nagy a kísértés a kíváncsi orlásra. Egyre többen készülnek külföldre, még akkor is, ha egyelőre nem tudják a diplomájukat hasznosítani. Számunkra ez azért jelent sajátos gondot, mert általában a jó diákok mennek el. Fogy az értelmiség, és nagyon nehéz utánpótlást, szakembereket kinevelni, ha nem maradnak itthon képzett emberek. Az ország jelenlegi gazdasági helyzete pedig nem sok reményt ad arra, hogy itthon maradjanak. Hiszen itthon kevés – vagy szinte semmi – az esélye annak, hogy lakást vásárolhassanak. Ebből a helyzetből adódik egy Romániában eléggé új jelenség a házasságkötésekre vonatkozóan: *a házasság nélküli kapcsolatok* elterjedése. Ez az egy fedél alatti együttélést, a valamikori házasság kipróbálásának a lehetőségét jelenti. Egy friss felmérés keretében 150 keresztény diákot kérdeztek meg. Ami számomra meglepő, arra a kérdésre, hogy „kipróbálnák-e a próbaházasságot?”, közel 50 % pozitív választ adott. És ezeknek a hallgatóknak nagy része vasárnap rendszeresen részt vesz a szentmisén, és vannak, akik még hétköznapiakon is.

Az okok? Félelem az egy életre szóló elköteleződéstől, félelem a felelősségvállalástól. A szabadság felértékelése: senki ne szóljon bele az életembe, azt csinálom, amit akarok. Egyetemista körökben még ilyen okok *szerepelnek*: nem kell időt tölteni az utazással, otthon tudunk találkozni, ha együtt akarunk lenni; nem kell két lakást fizetni, és ha nem működik a kapcsolat, gond nélkül el lehet válni stb.!

Sajátos és általános probléma az *alkohol* és a *kábítószer*. Az alkoholfogyasztásról még beszélnek, mert országos szinten is gondot jelent, ellenben a kábítószer-fogyasztást egyelőre országszerte szemérmes hallgatás jellemzi. A hallgatók vallomásai alapján az okok, amiért kipróbálják: a kíváncsiság, a túlterheltség, a sok szabadidő, a menekülés óhaja a gondok és a problémák elől.

A mai romániai helyzetre az egyházak szempontjából leginkább talán a helykeresés a jellemző. Új problémák *jelentek* meg, felgyorsult az élet, rengeteg az információ, és *a mai kérdésekre nem lehet a tegnapi válaszokkal felelni*. Akit nem látnak, nem hallanak, aki nincs jelen az életben, az szinte nem is létezik. Meg kell tehát *tanulni*: hogyan kell és lehet a mai fiatalt megérteni és megszólítani. Mert ezek a fiatalok keresnek – ahogyan mindig is tették – és oda mennek, oda csatlakoznak, ahol meghallgatják, megértik, és nem utolsósorban szeretik is őket.

Dr. Nóda Mózes²

² A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem Római Katolikus Teológiai Karának dékánhelyettese.

Az egyetemi pasztoráció Szlovákiában¹

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben megnövekedett mind a szlovákiai egyetemek, mind pedig a hallgatók száma. Ennek következtében megnőtt a jelentőségük és a kortársakra, illetve az egész társadalomra gyakorolt hatásuk is. A főiskolai hallgatók különleges csoportot képeznek a fiatal emberek között. Nemzedékük elitjét jelentik. Közülük fognak kikerülni az egész társadalom, valamint az állam és az egyház jövőendő vezető személyiségei. Épp az akadémikailag képzett emberek befolyásolják és határozzák meg a legnagyobb mértékben a jövőbeni fejlődés irányvonalait. A történelem tanúsítja, hogy a jelentős társadalmi változásokat kiváltó okok sokfélesége éppen az egyetemi színvonalból ered. A katolikus egyetemekről szóló *Ex Corde Ecclesiae* elnevezésű apostoli konstitúció így fogalmaz: „*A jelenlegi kulturális helyzet és az egyetemi hallgatók számának (ezzel arányosan a tanárok) a gyors ütemű emelkedése az egyetemet valódi és sajátos lelkipásztori tevékenység színhelyévé teszi. Az egyetemi pasztoráció, egy szerves pasztoráció kereteibe harmonikusan beillesztve, képes a helyi hitközösségekről való gondoskodást az egyéb feladatokkal és helyi igényekkel való törődéssel összekapcsolni*”; továbbá „*az egyház feladatát az egyetemi teendőkre összpontosítja, és az egyetem tevékenységének és struktúrájának lényeges alkotórészét jelenti*”. Úgy véljük, hogy ez a kijelentés nem csak a katolikus, hanem általában véve az egyetemekre is érvényes. Az egyetemek főként a nagyvárosokban működnek, ahol különleges városépítő jelentőséggel bírnak. Hasonlóképpen az akadémiai pasztorációnak is különleges, sőt kulcsfontosságú szerepe van a nagyvárosokban.

A kezdetek

Szlovákiában az egyetemi pasztoráció kezdetei a XX. század 40-es éveire nyúlnak vissza. Ebben az időben egy horvát pap, Tomislav Kolakovic-Poglajen professzor tevékenykedett 3 évig Pozsonyban (Bratislava), amely abban az időben Szlovákia egyetlen egyetemi központja volt. Aktív egyetemisták csoportját gyűjtötte maga köré, akik egy „Család” (szlovákul „Rodina”) elnevezésű egyesületet alakítottak. Ezen egyesület jellegzetes vonása volt, hogy nem csak a személyes keresztény életet kívánták elmélyíteni, hanem a laikus apostolságban is a Keresztény Munkásifjú Mozgalom (JOC) példája szerint akartak tevékenykedni. Ezek a tanulók kis hitcsoportokat alakítottak, melyek az egyetem struktúráját mintázták. Kezdetben az egyes karok szerkezetét másolták, majd

a hallgatók gyarapodásával az egyes évfolyamokét is. A csoportok diákjai nem csak a személyes hit elmélyítésére, hanem az egyházi életre és a kortársaik közötti apostolságra is figyelmet fordítottak. Környezetük evangelizációjának előharcosává váltak az egyetemen. Jelentős szerepet játszott Svoradov főiskolai hallgatóinak katolikus kollégiuma Pozsonyban, mely 1950-ben az államosítás során szüntette be a tevékenységét. Az egyetemi fiatalság ezen csoportjának működése 1950-ig tartott, amikor közülük többeket letartóztattak, és több évi szabadságvesztésre ítélték. Az akadémiai pasztoráció sokat ígérő fejlődése az egyház súlyos üldözése következtében abbamaradt.

Egyetemi pasztoráció a szocializmusban

A prágai tavasz a teljes politikai felmelegedés mellett az egyetemi pasztoráció letartóztatott aktivistáinak is amnesztiát hozott. A közkegyelemben részesített Ján Chrysostom Korec püspök vezetése alatt egy rövid időre megújították tevékeny-

¹ OCIPE előadás, 2003. november 7. „Nagyvárosok evangelizációja”.

ségüket. Rájöttek, hogy a szlovákiai egyház jövőjét illetően az egyetemi fiatalság kulcsfontossággal bír. Elsősorban Pozsonyban, a Comenius Egyetem és a Műszaki Főiskola egyes karain kezdték kialakítani az egyetemi fiatalok csoportjait. Az egykori Csehszlovákiában beindult reformfolyamat elfojtása után a Varsói Szerződés katonasága által ismételt és fokozott nyomás nehezedett a katolikus egyházra. Ezen tények ellenére titokban fejlődött az egyetemi fiatalság pasztorációja Korec titkos püspök vezetése alatt. Olyan aktív világiak és szerzetes papok végeztek lelkipásztori tevékenységet, akiknél akadályozták a nyilvános pasztorációt. Gyakorlatilag így alakult ki lépésről lépésre az egyetemi fiatalok kis csoportjainak hálóját Pozsony minden főiskoláján. Egy csoport 7-12 főből állt, akiket egy lelkesítő ember vezetett. Minden csoport számára öt évre szóló képzési tervet állítottak össze, amely három körből állt: Bibliakör, Tanulókör és Apostolsági kör. A szentírás vált az egyéni és közösségi imák alapjává, általa mélyültek el a keresztyén tanításról szóló körben. A Tanulókörön különösen a hittannal és az erkölcstannal foglalkoztak, melynél az aktuális kérdéseket is figyelembe vették. Az Apostolsági kör leginkább a helyi, de egészében véve az egész egyházi élettel való kapcsolatra és a plébániaközségben, a gyerekközösségekben és más területeken lévő kötelezettségre koncentrált. Szerkezete az egyes főiskolai évfolyamok és főiskolák struktúráját másolta le. Némely esetben a kar egy évfolyamán több csoport is együttműködött. A pasztoráció mind a karok, mind pedig az egyetemek szintjén az egyes karok lelkesítő embereinek és képviselőinek rendszeres találkozója által szerveződött. Ebben a fa alakú struktúrában a lelkesítő emberekkel és a hallgatókkal való lelki törődés is biztosítva volt. Minden karnak volt egy bizalmas papja, aki a lelkesítőeknek szellemi vezetést nyújtott, a csoportok számára szellemi megújításokat és gyakorlatokat adott. A lelkesítő embereket a laikus apostolság heti kurzusain készítették fel munkájukra. Ez a háló lépésről lépésre terjedt ki Szlovákia más akadémiai centrumaira is. Fokozatosan fejlődött a periodikus és nem periodikus szamizdat sajtó tevékenysége is. Például a *Vallás és jelen*, valamint a *Családi közösség* nevű újságok 1000 példányszámú kiadást értek el. Az elosztás a lelkesítő emberek elképzelése szerint működött. Csehországban, Lengyelországban, a Német Demokratikus Köztársaságban és Olaszországban lévő aktivistákkal is kötöttek nemzetközi kapcsolatokat. Az egyetemi ifjúság tevékenysége a keresztyén családi közösségek titkos mozgalmi formáinak és a keresztyén gyerekközösségek formáinak kialakításához vezetett, melyek manapság nyilvánosan működnek. A helyzet Szlovákia más egyetemi városaiban nem volt olyan kedvező, mint Pozsonyban. Pozsony volt a legnagyobb egyetemi város. Zsolnán és Kassán a diákcsoportok rendszeres szerveződése csak a 80-as években kezdődött. Más városokban is voltak csoportok, melyek csak szórványosan léteztek. A Pozsonyban kialakult szervezettséget azonban nem érték el.

Új kihívások és válaszok 1989 után

A totalitárius rezsim 1989-es bukása után a titkos struktúrák egy része jogi alanyisággal bíró polgári egyesületként hivatalos szervezetté alakult át. Így keletkezett a keresztyén if-

júsági hitgyülekezetek mozgalma is, amely az akadémiai fiatalok lelkipásztori tevékenységét folytatta. Ez a mozgalom szervezte évente az egyetemista fiatalság „AKADEM” nevű nagyszlovákiai találkozóját. A pozsonyi jezsuita templomban 1990 óta minden hétfőn 20 órakor kezdődik a szentmise a főiskolai hallgatókért. A jelentős változás akkor következett be, amikor a papok a diákotthonokba történő tulajdonképpeni látogatásukat rendszeres és hivatalos pasztorációvá változtatták. Az egyetemi városrészben, Mlynska Dolinában, ahol

majdnem 15.000 diák lakik, minden vasárnap rendszeresen szentmisét tartottak a bérelt klubteremben, és egyszer egy héten rendelkezésre állt a pap a bűnbánat szentsége és beszélgetés céljából is. Egyik következő lépés a pasztorációs centrum megalapítása volt a pozsonyi Mlynska Dolinában. Ebben az esetben is a pozsonyi pasztoráció volt a mintaképe a más szlovákiai egyetemi városoknak. Lassanként pasztorációs központok jöttek létre Kassán, Zsolnán, Besztercebányán, Zólyomban, Nyitrán, Nagyszombatban, Turócszentmártonban, Rózsahegyben, Eperjesen. A pasztoráció kialakult még Trencsénben és Lipótszentmiklóson a Katonai Akadémián is.

A szlovákiai püspöki konferencián az egyetemek számára egy tanács alakult, mely az akadémiai pasztoráció segítésére hivatott. Az egyetemi pasztoráció abból a tényből indult ki, hogy az egyetemi hallgatók új generációja egy olyan újra fogalmazott egyetemi lelkipásztori tevékenységet igényelt, amely közösségi, laikus, konstruktív, misszionárius és ökumenikus. A pasztorációnak az individuumra és a hitgyülekezetre – azt a testvériség egészeként értelmezve – kell összpontosítania a figyelmét. Számolnia kell a laikusok pasztorációs tevékenységével, akik tartósan a pasztoráció előharcosaivá válnak. A szigorú moralizálások, előírások és parancsolatok helyett a pasztorációnak Isten mennyországára kell biztatnia az embereket, amelyben az erkölcs nem valami rákényszerített dologként, hanem valami szükségszerűként fogható fel. A minden ember számára érvényes Evangélium hirdetésére kell koncentrálnia, azaz az egyházon kívül is kell embereket keresnie. Végül az egységért és az ellenségeskedéstől és szakadástól való tartózkodásért kell fáradoznia. Az említett elvek alapján fogalmazták meg az egyetemi pasztoráció alapelveit, melyekből íme néhány:

Komplexitás: Az egyetemi pasztorációnak a fiatal ember személyiségének teljes alakulását kell felölelnie, ami azt jelenti, hogy az ő szellemi, lelki, intellektuális, kulturális, szociális és sport iránti szükségleteit egyaránt kell fejlesztenie.

Nyitottság: Az egyetemi pasztorációnak minden érdeklődő (hívó és kereső) számára nyitottnak kell lennie. Azaz nyitottnak kell lennie az új szokásokra, a kreatív tevékenységekre és a tanulók önmegvalósítására.

Az egyházzal való közösség: Az egyetemi pasztorációt az általános egyházzal való egység szellemében és a helyi egyházzal való konkrét együttműködésben kell vezetni.

Rugalmasság: A pasztoráció maximális hatékonyságának elérése érdekében szükséges, hogy a diákok szükségleteihez, igényeihez és életstílusához tömegesen alkalmazkodjon, hogy azok a pasztorációt a sajátjuknak tekintsék.

Egyéni belépés: Az egyéni belépés által lehet az egyház a fiatal ember személyiségének érlelődésében és alakulásában a legvalóságosabb.

Ökumenikus gondolkodás: Az egyetemi pasztorációnak az előítéletektől és a viszályoktól való tartózkodásra kell nevelnie, és más tradíciók keresztényeivel való új kapcsolatok kialakításához kell vezetnie.

A hallgató mint a pasztoráció alanya: A főiskolai hallgató nem csupán a pasztoráció tárgya, hanem aktív vezetőjévé is válik. Ily módon hatékonyabban jut el címzettjeihez az örömhír.

Gyakorlati vonatkozás: Az egyetemi pasztoráció célja a keresztény értékek gyakorlati életben való alkalmazása, ami az Evangélium szerinti életstílushoz kell hogy vezessen.

Az egyetemi ifjúság integrális pasztorációja számára az egyetemi pasztorációs központok a következő szolgáltatások listáját kínálják:

A szellemi dimenzióban az első helyen a szentmise és a bűnbánat szentsége áll, továbbá a keresztény életbe való bevezetés, illetve a keresztség szentségére való felkészítés, a katekézis, a házasság szentségére való előkészület, a közös imádságok, kiscsoportos találkozások, lelki segítség, szellemi megújulás és gyakorlatok. A lelki dimenzió számára etikai előadásokat, szakemberekkel (pszichológussal, orvossal, jogással, pappal és másokkal) történő beszélgetéseket szerveznek. A kulturális dimenzióban gospel zenei koncertek, érdekes emberekkel való beszélgető estek, színházi és filmrendezvények, kórusművek és egyebek kerülnek bemutatásra. A társadalmi dimenziót a szabadidő kellemes és értelmes eltöltése, sporttevékenységek és kirándulások, a felebaráti szeretet szolgálatára való képzés, hobbicsoportok ölelik fel. Az intellektuális dimenzióban jelennek meg a teológia és spiritualitás területéről szóló előadások, a vallási irodalommal kapcsolatos könyvtárszolgálat, vitaklubok, tudományos és szakmai előadások.

Előnyök és hátrányok

Szlovákiában az egyetemi pasztoráció előnyeiként mindegyik az alábbi tények említhetők meg: az egyetemi pasztoráció érdekében már több papot állítottak teljes munka-

kötelezettséggel járó szolgálatba. A lelkipásztori tevékenységben polgári szolgálatosként vagy önkéntesként részt vesznek laikusok is. Az egyetem számára létrehozott tanács rendszeres találkozásokat készít elő az egyetemi káplán részére. A pasztorációs központok az egyetemi városkák keretében, a diák szállók vagy a főiskolák közvetlen közelében működnek. Megállapítható, hogy az egyetemi pasztoráció által érintett diákok száma emelkedik. A tény a központban megkeresztelt felnőtt emberek száma által is igazolható. A körkérdésnek megfelelően, az egyetemi pasztoráció által érintett diákok a szellemi aktivitást és a szabadidő értelmes eltöltését becsülik nagyra.

Ami Szlovákiában az egyetemi pasztoráció hátrányait illeti, a következőket nevezhetjük meg. A fiatalok és különösen az egyetemi fiatalság pasztorációja nem jelent a helyi egyházban tényleges prioritást. Ez mindenekelőtt a nem kielégítő személyi és pénzügyi biztonságban, vezető személyek és lelkesítő emberek hiányában, a papok általi egyetemi pasztoráció tekintélyelvű vezetésében, a megfelelő képzettséggel rendelkező lelkipásztori segítők hiányában mutatkozik meg. Valamelyest kockázatot jelent egy bizonyos elszigetelődés is a plébániakörzettől. Az egyetemi pasztoráció rendkívülinek tarthatja magát, azaz hogy a plébániával való kapcsolat nélkül vagy más keresztény struktúrához való tartozás iránti szükséglet nélkül létezzen. Negatívumként fogható fel a szolgálati dimenzió elhanyagolása is. Pozitívum azonban nagyon pozitív fejlődése figyelhető meg az önkéntes véradásnak, melyet havonta egyszer tartanak a központban. A szlovákiai egyetemeken folyó pasztoráció hátrányához tartozik, hogy az csak a diákokra koncentrál. A főiskolai tanárok, a tudományos alkalmazottak és az egyetemeken más alkalmazottjainak pasztorációját illetően még sok tennivaló van ahhoz, hogy egész és teljes egyetemi pasztorációról beszélhessünk.

Befejezés

Minden hátrány ellenére megállapítható, hogy Szlovákiában az egyetemi pasztoráció az utóbbi években eredményeket tud felmutatni. A főiskolai hallgatók néhány évtizedig tartó pasztorációjából egy erős és életképes irányzat nőtt ki. Ezen fejlődés mögött sok diák nagyfokú lelkesültsége és felbuzdulása, valamint az ezért a munkáért lelkesedő pap áll. Több városban ténylegesen finanszírozott és materiális alap nélkül tudtak jelentős dolgokat véghezvinni. A rendszerszerű pasztoráció eljutott a kollégiumok diákjaihoz. A szokásos kis csoportokhoz és főiskolai misékhez más szellemi és szabadidős tevékenységek járultak. Nagy jelentőségű volt az egyetemi pasztorációs központok megalapítása, melyek az akadémiai pasztoráció alapjaivá váltak. A következő egyetemre történő kiterjesztését kell kitűzni, mely által az nemcsak a diákok, hanem a tanárok, a tudományos munkatársak és más alkalmazottak számára is rendelkezésre állna, tehát ez a két rész egy *universitas magistrorum et scholarium*-ot képezne.

Ladislav Csontos SJ²

² A Nagyszombati Egyetem Teológiai Karának dékánja.

Az ukrajnai evangelizáció ökumenikus megközelítése¹

Ukrajna népe szegény a bérek tekintetében, viszont meglehetősen gazdag kihívásokban, amelyeket az Úr ad neki. Fontos, hogy ne nemzeti tragédiát lássunk bennük, hanem Isten áldását, és hálásak legyünk értük. Az Ukrajnai Katolikus Egyetem az első katolikus egyetem, amelyet egy olyan bizánci rítusú keleti katolikus egyház alapított, amelynek küldetése fölismerni a társadalmat érintő különféle kihívásokat, és egyben felvállalni a fölmerülő feladatok végrehajtását.

Az evangelizáció és az ökumenizmus Ukrajnában kihívásként nyilvánul meg. Nem lehet sikeres az evangelizáció, ha nem találunk megoldást a történelmi Kijevi Egyházon belüli szakadásra, amely csökkenti a keresztény tanúságtétel értékét, és nem törekedhetünk az ökumenikus kiengesztelődésre, ha nem elsősorban a lelkiség és az evangéliumi lelkület a fontos számunkra az egyház szolgálatában. Csak így emelkedhetünk fölül bármely történelmi, politikai és kulturális nehézségen. Az evangelizáció és az ökumenizmus kapcsolata Ukrajnában különösen fontos, hiszen ez a hely a nyugati (keresztény) és a keleti (iszlám) kultúra találkozási pontja, egymás-

sal érintkezik itt a nyugati és a keleti keresztény (katolikus/protestáns és ortodox) hagyomány, és ahol két önálló ortodox kultúra, a moszkvai és a bizánci él együtt.

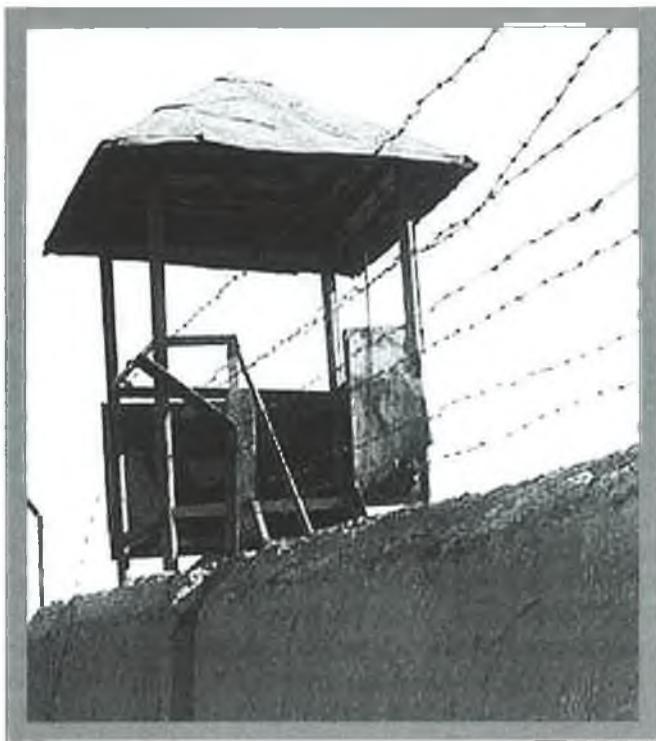
Az alábbiakban három dologról szeretnék beszélni, amelyek különösen fontosak Ukrajna új evangelizációja szempontjából.

1. A Gulág rabjainak és mártírjainak ökumenizmusa, az evangelizáció spirituális forrása

A Szentatya 2001-es zárandokútján a következőket mondta az ukrán mártírokról: „Mártírságuk hathatós felhívás a kiengesztelődésre és az egységre. Ez a mártírok és hitvallók ökumenizmusa, amely a XXI. század keresztényeinek utat mutat az egység felé”. Ezt az örökséget nem tékozzhatjuk el. Számunkra fontos, hogy a Szentatya által boldoggá avatott 27 mártír közül 6 a Lvovi Hittudományi Akadémia – amely ma az Ukrajnai Katolikus Egyetem része – tanára vagy végzőse volt.

¹ OCIFE előadás, 2003. november 7. „Nagyvárosok evangelizációja”

A szovjet koncentrációs táborokban egyfajta spontán ökumenizmus alakult ki, amely nagyon hatékonyan alakította az érintettek érényeit vallási toleranciájukban és keresztény szolidaritásukban, amelyet táplált a tábori szolidaritás is. Jóval nehezebb volt vallásos cselekedetekért büntetni a foglyokat, ha mind ugyanazt tették. Saját tábori tapasztalatom pedig azt tanúsítja, hogy Krisztus nevében büntetést szenvedni az igazságért megerősíti az embert a hitében. A hegyi beszéd kegyelme, az igazság szeretetéért és a békeszerzésért elnyert „boldogság” átlénygítette a rabot, akkor is, ha nem tartotta magát hívőnek. A megtapasztalt lelki erősség az evangelizáció nagyszerű eszköze volt. Olyan tapasztalat, amire mindig érdemes emlékezni, napjainkban is, a megváltozott modern Ukrajnában, ahol az igazság keresése és a békeszerzés nem veszítette el értékét, jelentőségét.

2. Ökumenikus párbeszéd, az evangelizáció nyelve

Az Ukrajnai Katolikus Egyetem az Ukrajnai Görög katolikus Egyházban az ökumenikus dialógus egyik tevékeny szereplője. Az egyetem Vallás- és Társadalomtudományi Intézete részt vett egy fogalmazvány előkészítésében az Ukrajnai Görög katolikus Egyház helyzetéről az ökumenében, amit később a Püspöki Szinódus el is fogadott. Az egyetem tanárai részt vesznek két- és többoldalú ökumenikus találkozók on ortodox, római katolikus és protestáns felekkel. A rektor és a helyettese az egyházfő tanácsadói testületének tagjai ökumenikus ügyekben. Az egyetem rendszeresen szervez eszmecsereket az ökumenizmus főbb kérdéseiről.

A történelem azt mutatja, hogy a dialógus akkor válik gyümölcsözővé, ha a felek már nem látnak más alternatívát. Nyu-

gat-Európában az ökumenizmus archetipikus tapasztalata a harmincéves háborúhoz nyúlik vissza. A nyugati gondolkodók *a priori* feltételezik, hogy Kelet-Európa, különösképp Ukrajna számára sincs más alternatíva, mint a dialógus. Azonban, legalábbis néhány csoport lát más lehetőségeket is, különösen a XXI. század beköszöntével. A jelenlegi vallási és felekezeti pluralizmus számukra mesterként és átmenetnek tűnik, amit az állam gyengesége okoz. Úgy vélik, hogy ilyen körülmények között nem lehet (és nem szabad) ökumenikus párbeszédbe bocsátkozni, mert az óriási veszteséget okozhat. Ki kell várnunk, amíg Oroszország, Ukrajna és Belorusszia újra egyesül, ami az erők radikális újra rendeződéséhez vezet Ukrajnában. Világos, hogy ez a gondolkodásmód összeegyeztethetetlen az ökumenizmus logikájával. Újabb példája ez annak, milyen hatalmas befolyással van a nagypolitika a vallási ügyekre.

3. Együttműködés, az evangelizáció módszere

A múltból fakadó bizalomhiány és a negatív beidegződések miatt fontos, hogy apránként építsük ki újra a bizalmat egymás iránt, a kölcsönös megértés felé haladva. Egyetemünk a következő célokat tűzte ki maga elé.

Nem csupán egy újabb egyetem kívánunk lenni a sok közül. Küldetésünk, hogy a magas szintű tudományos munka mellett karainkon diákjaink és munkatársaink lelki élete is megerősödjön. A keresztény hagyományt élő közösséggé akarunk válni. Mindenkit hívunk a napi liturgiákra, imádságokra, rekollekciókra és zárándoklatokra, de semmit sem tesszünk kötelezővé. Egyrészt azért, mert mindazok számára jó katolikus nevelést nyújtunk, akik erre nyitottak. Diákjainknak nem kell nyilatkozni felekezeti hovatartozásukról; interkonfesszionális egyetemi közösség vagyunk. Másrészt pedig, mert azt szeretnénk, hogy az új evangelizációt önként fogadják be.

Ukrajnában fontos, hogy az új generációk jól ismerjék a történelmet és az ökumenizmus elveit. E nélkül lehetetlen lenne párbeszédet kezdeményezni más felekezetekkel. Az ökumenizmus nem pusztán egy *tantárgy* a tantervben, hanem *keretül* szolgál más tárgyak tanításában is: az első szeterotípiákat az oktatás során törjük meg. De ugyanez történik az évenkénti diákkonferenciákon is, ahol a különféle vallási háttérű diákok véleményüket ütköztetik.

A felekezetek közötti együttműködésnek más színtere is van. Nyugat-Ukrajna állami középiskoláiban csak keresztény etikát lehet tanítani, tantervét görög katolikus és ortodox szakértők közösen fejlesztették ki. Katekétika Intézetünk az egyik helye a tanárképzésnek. Szakértőink más felekezetek képviselőivel együttműködve alakítják az állam és az egyházak kapcsolatának elveit.

A pozitív példák sora természetesen nem kimerítő, és hadd fejezzem be azzal, hogy a lista kiegészül a katolikus egyetemek és központok tevékenységével is.

Myroslav Marynovych²

² Az Ukrajnai Katolikus Egyetem rektorhelyettese.

A Magyarországon forgalomban lévő katolikus hittankönyvek zsidósággképe

(Az Ószövetség tárgyalása) 3. rész¹

Az Ószövetség tárgyalása kapcsán több probléma is felmerül. A legfontosabbat már említettem a tanulmány elején: tantervünk nem a történelmi eseményeknek megfelelő rendben sorakoztatja fel és taníttatja a szükséges információkat. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy szinte csak teológiai szempontokat vesz figyelembe, a történelmi – és azon belül a vallástörténeti – szempontokat figyelmen kívül hagyja. Így azután általában idő sem marad elmagyarázni, hogy miképpen fejlődött Izrael hite a többi kánaáni pásztortársadalom hitének szintjéről a nagy író próféták monoteizmusáig, hogy milyen események játszódtak le a zsidóság életében a fogságból való visszatérés után, és hogyan hatottak ezek az események a vallásos gondolkodás fejlődésére a héber Biblia utolsó könyvének létrejöttéig, meg még azon is túl.

Az Ószövetséget tárgyaló hittankönyvek az elbeszélések leírásakor általában korrektek. Tartalmazzák mindazt, amit vallása megértéséhez és gyakorlásához a keresztény embernek is tudnia kell. A fogalmak magyarázata azonban – mivel, mint említettem, a téma több szinten történő megtárgyalására nincsen elég idő – szinte mindig hiányzik. Hosszan idéznek zsoltárokat, de nem mondják meg, hogy mi a zsoltár; hivatkoznak bizonyos prófétákra, de nem magyarázzák el, hogy kik voltak a próféták; szó van templomról, zsinagógáról, papokról és levitákról, de szinte semmi arról, hogy hogyan folyt Izrael istentisztelete a Szent Sátorban, majd később a jeruzsálemi Templomban a különféle ünnepeken stb, stb.

Az Ószövetség mint előkép

Gyakran tetten érhető katekézisünkben és homiletikánkban az a – már korábban is szóvá tett – hibás szemlélet, amely az Ószövetséget kizárólag jelképek, előképek, valamint Jézusra és az Egyházra vonatkozó próféciaák gyűjteményének tekinti, s önálló értéket nem tulajdonít neki. Sajnos, ezt a szemléletet sugallja a katolikus egyház hivatalos katekizmusa is².

Hittankönyveink a következő idézetek tükrében ugyanezt a hagyományos teológiai megközelítést képviselik.

¹ A második rész az Egyházforum 2003/6. számában jelent meg.

² Vö. A Katolikus Egyház Katekizmusa, Budapest, 1993, p. 41.

³ Bajtai Zsigmond, Régtől szól hozzánk az Úr, Pécs, 1989, p. 121.

⁴ Uo., p. 11 és 16.

⁵ Uo., p. 40.

Melkizedek – Az előkép

„Az asszony fia a kígyó fejére tapos” (Ter 3,15). A mondatot jövődőlésként kezeli az idézett szerző: az „asszony” Máriára, a „fia” pedig Jézusra utal³.

Ugyanebben a könyvben olvashatjuk, hogy mind Melkizedek, mind pedig Izsák Jézus előképei⁴. Ezeknek a feltételezéseknek is van hagyománya, de a párhuzam mindkét helyen nagyon erőltetett. Hogy az Egyiptomból való kivonulás éjszakáján elfogyasztott bárány valóban Jézus előképe⁵nek is tekinthető, nem vita tárgya; maga Jézus is annak tekintette. Azt ugyanakkor talán mégsem kellene tanítanunk, hogy a manna az Eukarisztia kenyerének előképe⁶, valamint, hogy Korach lázadásának nyilvánvalóan istenellenes volta azt bizonyítja számunkra, hogy papságra szükség

van⁶. Jézusra vonatkoztatja Bileám jövődölését is a *Szám* 24,17-ből („Csillag származik Jákóbból, királyi pálca támad Izraelből...”). Így ír: „Talán ezért értették meg a napkeleti bölcsek a rendkívüli csillag jelentőségét, és indultak el, hogy az újszülött királynak hódoljanak.” (Nem kellene azt a látszatot kelteni, hogy ez a tipikus ókori toposz történelmi tény.) Legerőltetettebb azonban az a fejtegetés, amelyben a szíriai Naámán gyógyulását (2Kí 5) a lourdes-i csodás gyógyulások előképeként tekinti⁸.

Az Ószövetséget tárgyaló katolikus hittankönyvek becsületesen sorra veszik a messiási jövődöléseket, főleg az (mindhárom) Izajástól származókat. Azt azonban elfelejtik a tanuló lelkére kötni, hogy ezeknek a próféciáknak nemcsak keresztény olvasata lehetséges. Más szóval: nem feltétlenül süket, vak és elvetemült, aki e jövődöléseknek a mienktől eltérő értelmezést ad. Lássunk egy példát!

„Emberfia: Dániel prófétától származó elnevezés. Azt nevezi így, aki majd eljön a magasságból és a világmindenség ura lesz. ... Jézus szívesen alkalmazta magára, a zsidók azonban többnyire értécsökkentő jelentéssel ruházták fel.”

A Tízparancsolat kinyilatkoztatásának története hittankönyveinkben megfelel a *Kivonulás* könyvében olvasható elbeszélésnek. A hozzá fűzött magyarázatok azonban kizárnak a keresztény (sőt, katolikus!) értelmezésen kívül minden mást – pontosan úgy, amint ezt a messiási jövődölések esetében is tapasztalhatjuk. Néhány példa:

„Az Úr napját az szenteli meg, aki elmegy a misére.”¹⁰

„Az Úr napját szenteld meg!” A vasárnap az Úr napja, mert Jézus vasárnap támadt föl, és ugyancsak vasárnap küldte el a Szentlelket.¹¹

Le kell szögeznünk tehát, hogy ha a katolikus hitoktatók az általam áttanulmányozott könyveket használják csupán, olyan szemléletet adnak tovább, amely szerint az Újszövetség jobban érthető, ha az Ószövetséget is ismerjük, ám ez nem létszükséglet. Jézussal valami teljesen új kezdődött, ami előtte volt, elnagyszítható, önkényesen is kezelhető. Ékes bizonyíték erre, hogy valahányszor a tankönyvek olyan bibliai helyet idéznek, amely mind az Ó-, mind pedig az Újszövetségben megtalálható, csak az újszövetségi utalást teszik ki az idézet után. Pl: „Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből!” (Mk 12,30).

Zsidóság és kereszténység

Mint már említettem, a kereszténység a Jézus halálát és feltámadását követő évtizedekben még nem volt önálló vallás, a jézushívők közösségébe és a zsinagógába járók csak fokozatosan szakadtak el egymástól. Mikor azonban már a keresztények túlnyomó többsége nem volt zsidó származású, és nem

is élt Palesztina területén, már nem ismerte Jézus és az apostolok vallását. Sőt, mivel a zsidók a Templom pusztulása, illetve a Bar Kochba-féle lázadás leverése után, és a majd' kétezer éves földönfutás megkezdése előtt kétségbeesetten ragaszkodtak vallásuk autentikus és konzervatív formájához, mint identitásuk utolsó kézzelfogható bizonyítékához, a keresztény közösségekben általánosan elfogadottá vált, hogy vakok, bűnösök, megátalkodottak és menthetetlenek, mert nem fogadják el Istennek Jézust, sőt közösséget vállalnak azokkal, akik őt halálra adták. Más szóval: maguk is „istengyilkosok”, s úgy, ahogy vannak, elvetendő. A IV. század végén, amikor a kereszténység a birodalom államvallása lett, már szinte nem volt olyan apologéta és hitszónok, aki ne rajtuk – és a tévtanítókon – köszörülte volna a nyelvét.

Ezidőtájt természetesen az a felfogás is elterjedt, hogy a zsidóság ideje lejárt, előrevivő üdvtörténeti szerepe végéhez ért. Az Ószövetség érvényét veszítette. Innentől kezdve, aki a zsidóságról pozitív előjellel, vagy csak informatív és nem elítélő módon beszélt, ezt múlt időben tette. Sajnos, ez a szemlélet másfélszer év alatt úgy gyökeret vert a keresztény közgondolkodásban, hogy sem a II. Vatikáni Zsinatnak a kérdést boncolgató dokumentuma (*Nostra Aetate*), sem az azóta napvilágot látott pápai megnyilatkozások nem változtattak rajta sokat. Ékes bizonyíték erre az általam vizsgált katolikus hittankönyvek. Hogy mi történt a valláshoz hű zsidósággal pünkösöd után, azzal alig-alig foglalkoznak – és ha mégis, meglehetősen elfogult módon. A *Krisztus tanúi a történelemben* c. könyv viszonylag hitelesen és elfogulatlanul tárgyalja Jeruzsálem pusztulását (21-22. oldal), utána azonban a zsidóság úgy eltűnik a képről, hogy a holokausztig egyetlen mondat erejéig sem találkozhatunk velük. És ez utóbbi történelmi esemény tárgyalása során sem annyira róluk van szó, hanem sokkal inkább azokról, akik mentették őket¹². Jeruzsálem és a Templom pusztulásáról olvashatunk ugyanakkor ilyen interpretációt is: „Kaifás főpap azért kívánta Jézus halálát, nehogy a rómaiak elpusztítsák az országot. Később Jeruzsálem éppen azért pusztult el, mert nem Jézusra hallgatott a zsidóság zöme, hanem az ál-messiásokra, akik nemzeti alapon hirdettek messiási országot, s kezdtek fölkelést a rómaiak ellen...”¹³

Egy másik hittankönyv a spanyol inkvizíció kapcsán megemlékezik a zsidókról – imígyen: „Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella négy hónapos határidőt szabott meg a zsidóknak, hogy vagyonukat felszámolják, és az országot elhagyják. A másik lehetőség a kereszténység felvétele volt...” Majd később ecseteli, hogy a kereszténységet felvevők álnok módon csak színlelték a megtérést: „szemükre is vetették – a marannusoknak, –, hogy gyermekeiket a zsinagógákba küldik tanulni.”¹⁴ Ebben a könyvben sincs több említés a zsidóságról egészen a holokausztig. A vészidőszak kapcsán pedig – az

6 Uo., p. 47.

7 Uo., p. 50.

8 Uo., p. 92.

9 Katolikus hit és erkölcs, Győr, é. n., p. 49.

10 Bajtai Zsigmond, *Tartsd meg a parancsokat!*, Pécs, é. n., p. 62.

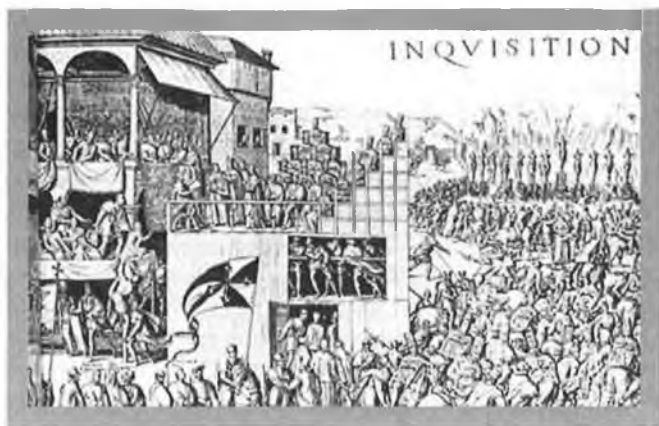
11 Uo., p. 60.

12 Bajtai Zsigmond, *Krisztus tanúi a történelemben*, Pécs, é. n., pp. 169-170 és 179.

13 Bajtai Zsigmond, *Jézus evangéliuma*, Pécs, é. n., p. 96.

14 Pusztai László, *Katolikus egyháztörténelem*, Budapest – Győr, 2001, p. 68.

A másság tagadása – Isten akaratára hivatkozva

imént idézett tankönyvhöz hasonlóan – csak az „igazak”-ról beszél, róluk is mindössze 14 sorban¹⁵.

A zsidóság kényszerű száműzetésének végéről, Izrael állam megalakulásáról és történelméről egyetlen katolikus hittankönyvben sem láttam említést.

A korai keresztény századok teológiai alapvetéséből következik az is, hogy katekézisünk a judaizmus elévült és túlhaladott voltát hangsúlyozza. Ez az egyház és a zsinagóga szétválásának idején még indokolt volt – hiszen minden új vallás azzal szemben határozza meg magát, amiből kinőtt –, az ökumenizmus századában azonban már lehetett volna az alább olvasható idézetknél árnyaltabban is fogalmazni. Hittankönyveink a judaizmus elavult voltával kapcsolatos meggyőződésüket gyakran azzal árulják el, hogy a jelenleg is működő vallás egy-egy tanítását, ill. gyakorlatát múlt időben említik. Íme a példák:

„Zsidó vallás: az Isten kinyilatkoztatása nyomán keletkezett. A kereszténység elődje, bevezetője. ...Jézus nem új vallást akart adni a meglévő sok mellé. Ő minden embert tanítani akart és megváltani. ...Üdvösségünk története most már a kereszténység történetében folytatódik.¹⁶”

„Izrael hitének nevelését Jézus fejezte be.¹⁷”

„Jézus megjelenésével befejeződött az ószövetségi idő.¹⁸”

„A kereszt ...az ószövetségi korszak végét és az Egyház kezdetét jelöli.¹⁹”

15 Uo., p. 123.

16 Binds Ferenc, *Üdvösségünk története*, Budapest, 1991, pp. 58-59.

17 Bajtai Zsigmond, *Régtől szolt*, i. m., p. 7.

18 Binds Ferenc, *Üdvösségünk*, i. m., p. 35.

19 Katolikus hit, i. m., p. 34.

20 Tomka Ferenc, *Nagykorúság Krisztusban*, Budapest, é. n., p. 39.

21 Binds Ferenc, *Üdvösségünk*, i. m., p. 60.

22 Bajtai Zsigmond, *Tartsd meg*, i. m., p. 54.

23 Bajtai Zsigmond, *Régtől szolt*, i. m., p. 150.

24 *Elsőáldozók könyve*, Budapest, 1986, p. 57.

25 Binds Ferenc, *Üdvösségünk*, i. m., p. 48.

26 Bajtai Zsigmond, *Tartsd meg*, i. m., p. 63.

27 Pusztai László, *Katolikus egyháztörténelem*, i. m., p. 8.

28 *Hitünk és életünk*, Budapest, 1974, p. 19.

29 Binds Ferenc, *Üdvösségünk*, i. m., p. 20.

30 Tomka Ferenc, *Nagykorúság*, i. m., p. 36.

31 *Isten szol gyermekeihez*, Estella, 1992, p. 23.

32 Uo., p. 25.

33 Uo., p. 31.

„Az Ószövetség lezárult Krisztussal.²⁰”

„Jézus új szövetséget kötött Isten és ember között. A választott nép már nem egy nemzet fiaiból alakult.²¹”

„Isten a csipkebokorból Mózesnek kinyilatkoztatta, hogyan nevezzék őt a zsidók: Jáhve. ...A zsidók csupa tiszteletből nem ejtették ki Jáhve nevét, hanem Adonáj-t mondtak, amit Úr-nak fordít a Biblia. ...Ugyanezzel a szóval illették Krisztust, miután föltámadása után felismerték benne az Istent.²²”

„A zsidók várták a Messiást.²³”

„A választott nép rendkívüli szabadulásának az emlékét minden évben megünnepelte a húsvéti bárányvacsorával.²⁴”

„A zsidók ismerték és magyarázták az Írásokat. Tudták, hogy Isten ígértét hordozzák...²⁵”

„A zsidóknál a szabbát (sic!) megtartása a szövetségi hűség jele volt.²⁶”

„Ez a nap – a pünkösöd – eredetileg zsidó zárandokünnep volt. Ezen az ünnepen emlékeztek meg a Tízparancsolat kihirdetéséről, a Sinai szövetségkötésről.²⁷”

Van azonban ebben a témában néhány öröndetes, **pozitív példa** is. Megérdemlik, hogy idézzem őket:

„Mind a mai napig élnek szerte a világon olyan emberek, akik Isten választott népének tartják magukat. Ők az izraeliták...²⁸”

„...a zsidók büszkén vallják magukat Isten választott népének. ...Őrzik Isten üzenetét...²⁹”

„Az Ószövetség Istene – a szeretet Istene.³⁰”

„...az első húsvéti éjjelt nem felejtette el Izrael népe. Anyák és apák nem feledték, hogy az ő elsőszülöttjüket az angyal megkímélte. Azóta az első fiú születése után ajándékot adnak Istennek. És minden évben megünneplik a Pászkát, a Kivonulás ünnepét és gyermekeiknek megmagyarázzák: Erős kézzel Isten megszabadított minket az egyiptomi szolgaságból (*Kiv* 12,13).³¹”

„Azóta a szülők elbeszéli gyermekeiknek, hogy Isten hogyan gondoskodott népéről és hogyan gondoskodik ma is (*Kiv* 15,22 – 16,36).³²”

„Dávid ...bízott Istenben és Isten vele volt. Ezért Isten népe nem is felejt el Dávid nevét. Izraelben sok történetet mesélnek róla.³³”

Aki vitatkozni akar, itt megjegyezheti, hogy a mű, amelyből az utóbbi idézetek valók, egy külföldön megjelent könyv fordítása, és nem magyar szerző műve. Sajnos, ez igaz. De – szerintem – mindenképpen jelez némi elmozdulást az, hogy a könyvet lefordították, és hogy hozzáférhető.

A kizárólagosság

Amennyiben türelmetlenek vagyunk, kevés okunk van az optimizmusra. Hittankönyveink szerzői ugyanis ma még láthatóan nem érzékelik, hogy a rohamosan globalizálódó világ maholnap elfér a tenyerünkben, a szellemi határok is elmosódnak, és átjárhatókká válnak. Ezelőtt 50-100 évvel még szép számmal voltak hazánkban olyan katolikus közösségek, amelynek tagjai halálukig még protestánsokkal sem találkoztak, nemhogy zsidókkal, muszlimokkal, vagy a világ másik végén gyakorolt vallások követőivel. Ma ez nincs így. Ma már nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy a rajtunk kívül állókról ne vegyünk tudomást, azt pedig még kevésbé, hogy tudatlanságból, vagy előítéletből „hamisan tanúskodjunk felebarátaink ellen”. A jelenleg forgalomban lévő hittankönyvekben még sok a kirekesztő mondat. Nem kifejezetten a judaizmussal szemben fogalmazódnak meg ezek az ítéletek, hanem mindenkivel szemben, aki nem katolikus. Hiszem és remélem, hogy ezeket a mondatokat a legtöbb esetben nem a meggyőződés, hanem a végignemgondolt beidegződések és a gyermekkorban memoritertként megtanult közhelyek ihlették. Csak azért idézek közülük is néhányat, hogy aki hajlamos önkéntelenül is ilyen lapidárisan fogalmazni, ezután vigyázzon arra, hogy mit mond ki, illetve mit ír le.

„A helyes lelkiismeretet úgy alakíthatjuk ki magunkban, ha készségesen hallgatunk Isten szavára, amit az Egyház tanít.³⁴”

„Sajnos, nem mindenki szereti a Mennyei Atyát. Sokan, mert nem tudják, hogy ő mennyire szeret minket. Mások azért nem szeretik, mert nem hisznek Jézusban.³⁵”

„Akkor lettem Isten gyermeke, amikor megkereszteltek.³⁶”

„Mennyei Atyánk üzenetét Jézus tanításából ismerhetjük meg. Ezért csak az tud jól imádkozni, aki ismeri és szereti Jézust, aki tud csendben lenni és Jézusra figyelni.³⁷”

Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy – egyetlen könyvben – olyan kijelentéseket is találtam, amelyek mögött joggal fel lehet tételezni némi szándékosságot:

„...fanatikus, aki gyűlöli a más vallásúakat. Nem fanatikus, aki hiszi, hogy egyedül a katolikus vallás az Istentől adott vallás, aki örül, hogy katolikusnak született, aki a katolikusokat közelebbi testvérének érzi a többiekénél. A katolikusnak azonban tudnia kell, hogy még ellenségeink is olyan embertársak, akiket Jézus parancsa szerint szeretnünk kell.³⁸”

A könyv szerzője később, néhány oldal terjedelemben, bemutatja a mohamedanizmust (sic!) (70-72. oldal), majd a kereszties háborúkat (73. oldal) és az albingens mozgalmat (74-

75. oldal). Mindhárom fejtegetés hemzseg az elfogultságban gyökeredző tárgyi tévedésektől és a félrevezető általánosításoktól. Nem meglepő ezután, hogy a könyvben az ökumenikus mozgalomról csak egyetlen rövid utalást találhatunk a II. Vatikáni Zsinat kapcsán (176. oldal), s hogy a szabadkőművességről pedig az alábbi kitétel olvasható:

„A szabadkőművesek szellemi utódai nem hagyták abba a kereszténység elleni harcot az első világháborút megelőző ötven év folyamán sem. Fegyverük továbbra is a rágalom, a gúny és az álokoskodás maradt. Kezükben volt a legtöbb újság, valamint Európa legtöbb országában a politikai hatalom. Így volt ez hazánkban is.³⁹”

A hittankönyvek olvasása közben sajátos dologra lettem figyelmes. Gyakran előfordul, hogy egy szerző, vagy szerzőcsoport a zsidókról és vallásukról az egyik helyen elítélő, vagy lekicsinylő módon beszél, néhány oldallal később pedig nyitott és barátságos; az egyik helyen halmozza a tárgyi tévedéseket, egy későbbi fejezetben pontos és korrekt; hangneme egyszer kirekesztő, máskor befogadó. Azt hiszem, jelen tanulmányomnak nem feladata e jelenség okát, vagy okait kideríteni, de véleményem szerint ez a kettősség a felelősségüket tudatosan vállaló keresztények gondolkodásának lassú átalakulását jelzi. Zsigereikben még él a múlt. Él, amit majdnem kétezer évig gondolni, hinni és tudni kellett, de él már az is, ami csak a Soá után és később, a globalizáció előretörésében lett a többség számára világossá. Küzd bennük a „már igen” és a „még nem” – de mai világunkban nem ez az egyetlen problémakör, amely mind az emberi közösségeket, mind az egyes embert a beidegződött igazságok és áligazságok felülvizsgálatára és újragondolására készíti.

Befejező gondolatok

Befejezésként fel kell tennem a kérdést önmagamnak, hogy az eddig részletesen tárgyalt anomáliákat hogyan igazítanám ki, ha módomban állna. Nos, elsősorban a kerettanterv átszerkesztésével: több történelmi, vallástörténeti anyagot tárgyalnék, és ragaszkodnék hozzá, hogy ami előbb volt a történelemben, legyen előbb a tananyagban is. Tudom, hogy ez egy sor gyakorlati problémát hozna magával, de a hogyanokat egy jól felkészült és elkötelezett szakértő gárda bizonyára kielégítő módon végig tudná gondolni, és meg tudná tervezni.

Másodsorban – már csak az új tanterv miatt is – teljesen új tankönyvekre lenne szükség. Ezekben pótolhatnánk azokat a zsidóságra vonatkozó ismereteket, amelyek jelenlegi hittankönyveinkből hiányoznak, és helyesbíthetnénk a tévedéseket is. Ez sem könnyű feladat, mert hiszen nem írhatunk izraelita hittankönyveket katolikus tanulók számára. Megoldást az jelentene, ha a szerzők nem az információk mennyiségét, hanem a minőségét igyekeznék pótolni – vagyis hogy legyen fontos, igaz és egyúttal jó szándékú, amit írnak. Mindnyájunknak tu-

34 Bajtai Zsigmond, *Tartsd meg, i. m., p. 14.*

35 *Elsőáldozók könyve, i. m., p. 111.*

36 *Uo., p. 21.*

37 *Uo., p. 119.*

38 Bajtai Zsigmond, *Krisztus tanúi, i. m., p. 73.*

39 *Uo., p. 178.*

datosan és nagyon következetesen kell kiirtanunk magunkból az évszázadok során elődeinkben gyökeret vert torz zsidóság-képet, és ez igaz hittankönyvíróinkra és katekétáinkra is.

Harmadsorban – és ez igazán nem jelentene sok pluszmunkát sem a szerzőknek, sem a hitoktatóknak – az Újszövetség tanításakor a szereplők nevét, az ünnepeket vagy egy-egy közismert szófordulatot héberül is le lehetne írni, el lehetne mondani. „Bevallhatjuk” a tanulóknak, hogy Jézus igazi neve Jesua, Máriáé Mirjám, Jánosé Johanan, és hogy az angyali üdvözlét alkalmával Gábiel így köszönt Máriának: „Salom Mirjám”. „Húsvét” helyett mondhatunk olykor „pészách”-ot (pászkát nem!), „pünkösöd” helyett „sávuót”-ot, „húsvéti vacsora” helyett „széder”-t stb. Így tanulóink minden nehézség nélkül megalapozottabb tudáshoz és tárgyilagosabb szemlélethez juthatnának.

Végző konklúzióként pedig azt szeretném leszögezni, hogy – bárkinek bármilyen vallásáról van szó – nem beszélhetünk sem arról, sem követőiről lenézően, tiszteletlenül, és saját igazságunkat alátámasztandó nem hamisíthatunk meg tényeket. Ilyen eszközöket semmilyen cél nem szentesít.

Az a hangvétel és szemlélet méltó a katolikus hittankönyvek szerzőihez, a katekétákhoz, a papokhoz és egyáltalán minden keresztényhez, amelyet a holokausztra emlékező, 1998-ban kibocsátott pápai megnyilatkozás sugall. Az *Emlékezünk: Elmélkedés a Soáról* (Róma, 1998. 03. 16) címen napvilágot látott dokumentum egyik bekezdésében a következőket olvashatjuk: „A keresztények és a zsidók közötti viszony jövőjét tekintve először is katolikus testvéreinkhez fordulunk, hogy újítsák meg hitük héber eredetének tudatát. Kérjük őket, emlékezzenek arra, hogy Jézus Dávid leszármazottja, Szűz Mária és az apostolok a zsidó néphez tartoztak, hogy az Egyház vad olajfa módjára beoltatott, és részese lett az olajfa gyökerének és nedvének (vö. Róm 11,17-24); hogy a zsidók a mi szeretett testvéreink, valójában bizonyos értelemben a mi 'idősebb testvéreink'”.

Dr. Balogh Judit⁴⁰

A tanulmány alapjául szolgáló és idézett hittankönyvek jegyzéke

...*Dicsérjétek az Urat!* (Liturgikus hittankönyv), k. n., Eger, 1992.

...*Elsőáldozók könyve*, Szent István Társulat, Budapest, 1986.

...*Hitünk és életünk* (Írták: Bognár Lajos, Kerényi Lajos és Rédly Elemér), Szent István Társulat, Budapest, 1974.

...*Isten szól gyermekeihez* (Szövegek a Bibliából), Editorial Verbo Divino, Estella (Spanyolország), 1992. Terjeszti a Kirche in Not. Fordította a Szent Jeromos Bibliatársulat.

...*Katolikus hit és erkölcs*, k. n., Győr, é. n. (igénybe vehető 12 éves kortól).

Bajtai Zsigmond, *Jézus evangéliuma*, Pécsi püspökség, Pécs, é. n.

Bajtai Zsigmond, *Krisztus tanúi a történelemben*, Pécsi püspökség, Pécs, é. n.

Bajtai Zsigmond, *Régtől szolt hozzánk az Úr* (Ószövetség). Hittankönyv az általános iskolák 5. osztálya részére, Pécsi püspökség, Pécs, 1989.

Bajtai Zsigmond, *Tartsd meg a parancsokat!*, Pécsi püspökség, Pécs, é. n.

Bindes Ferenc, *Üdvösségünk története*, Szent István Társulat, Budapest, 1991.

Bindes Ferenc, *Válaszol az Úr*, Szent István Társulat, Győr, 1986.

Pusztai László, *A katolikus egyház istentisztelete* (Hittankönyv az 5. osztály részére), Márton Áron, Győr, 1998.

Pusztai László, *Katolikus egyháztörténelem* (Hittankönyv katolikus középiskolák számára), k. n., Budapest – Győr, 2001.

Tomka Ferenc, *Nagykorúság Krisztusban* (Bérmálkozók könyve), Szent István Társulat, Budapest, é. n.

A tanulmány készítéséhez felhasznált szakirodalom

...*A II. Vatikáni Zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Budapest, 1986.

...*A Katolikus Egyház katekizmusa*, Szent István Társulat, Budapest, 1993.

...*Katolikus kerettanterv római és görög szertartású tanulók számára* (www.katolikus.hu/kpszi, 2003. január 28-i frissítés).

...*Zsidó lexikon*, Budapest, 1929.

Benyik György, *A messiási eszme*, Szeged, 1993 (főiskolai jegyzet).

Ferguson Everett, *A kereszténység bölcsője*, Osiris, Budapest, 1999.

Flusser David, *Jézus az ókori zsidó történelem és irodalom tükrében*, Múlt és Jövő Lap és Könyvkiadó, Budapest – Jeruzsálem, 1995.

Hahn István, *A zsidó nép története*, Makkabi, Budapest, 1996.

Josephus Flavius, *A zsidók története* (XI-X. könyv), Gondolat-Talentum, Budapest, 1983.

Kraus Naftali (szerk.), *A Talmud bölcsői (arcképcsarnok)*. (Ősi Forrás, 3.), Pesti Szalon, Budapest, 1993.

Rékai Miklós, „Az idő a zsidó kultúrában”, in: Fejős Zoltán (szerk.), *A megfoghatatlan idő* (Tabula Könyvek, 2), Budapest, 2000.

Raj Tamás (szerk.), *A gyerekeknek nem mindig mondják meg az igazat*, Makkabi, Budapest, 1994.

Raj Tamás (szerk.), *Halljad Izrael!* (A zsidó vallás alapjai), Alef-MIOK, Budapest, 1988.

Szécsi József (szerk.), *Keresztény-Zsidó Társaság Könyvtár*, 2. kötet, Budapest, 1997.

Theissen Gerd, *Az első keresztények vallása*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2001.

Tillich Paul, *Rendszeres teológia*, Osiris, Budapest, 1996.

⁴⁰ A szerző középiskolai tanár. Teológiai képesítését a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen szerezte 2000-ben. A Keresztény-Zsidó Társaság és a Zsinati Klub tagja.

Emmánuel

A karizmatikus megújulás gyümölcse

Szelíd és finom humorú, mondják róla, akik ismerik. Dr. Marik József feleségével együtt hosszú ideig a magyarországi Emmánuel közösség vezetője volt. Ma már a belső szabályzat értelmében nem választható újra vezetői tisztségbe, mégis az elmúlt években végzett munkáját figyelembe véve, őt kértük meg, hogy bemutassa az Emmánuel közösséget. Míg Marik Józseffel beszélgetünk, lassanként tudatosul bennem: úgy mesél a közösségről, ahogyan az *Énekek Énekében* a szerelmes beszél a menyasszonyáról.

Vidám társaság

Hivatalosan és mereven fogalmazva azt kell mondanunk az Emmánuelről, hogy új típusú egyházi közösség, mely némiképp hasonlít a szerzetesi közösségekhez. Vannak benne egyedülálló nők és férfiak, szüzességi fogadalomban élők és házasok, valamint papok is. Természetesen különbségekkel is találkozunk, hiszen a tagok nem tartják hivatásuknak az együttélést. Lelkiségi szempontból azt mondhatjuk, hogy ugyanazokat a kegyelmeket tartják fontosnak, mint a többi keresztények, a hangsúlyok mégis máshova helyeződnek. Az emmánueli lelkületük három alapkegyelmet határoznak meg.

Legelső az adoráció. A közösséghez tartozók kedvelik a szentségimádást, és keresik azokat az alkalmakat, amikor ennek szerét ejthetik. Ugyanakkor a tagokat arra biztatják, hogy naponként jelentős időt fordítsanak imádságra. Igyekeznek naponta szentmisén részt venni, naponta egy órát személyes imádsággal tölteni. Emellett arra is törekednek, hogy heti rendszerességgel közös imára is sor kerüljön.

Az adoráció mellé zárkózik fel a kompasszió. A közösség tagjai különböző szolgálatokat vállalnak. Külföldön igen szé-

les a skála, hazai szinten azonban elsősorban a házasság elmélyítésének a szolgálata a jelentős. Néhány éve a felmerülő és egyre sürgetőbb igényre válaszolva elkezdődött a gyerekeket egyedül nevelő szülőkre irányuló odafigyelés is. Egyetlen közös szempont érvényesül, hogy segítsenek az elesetteken és a rászorulókon.

Az Emmánuel közösség ugyanakkor hivatásának tekinti a missziót is. Mindenki elsősorban a saját élethelyzetében hirdeti az örömhírt mindazoknak, akikkel kapcsolatba kerül. Alkalmanként azonban közösen, utcai zenéléssel vagy más, alkalmasabb formában végzik a missziós tevékenységet.

Mégis, ha a közösség lényegét akarjuk megfogalmazni, dr. Marik József szavait kell idéznünk: „A francia ihletettségű közösségre, éppen eredete miatt, egyfajta *charme* jellemző, a választás szabadsága, a kényszerítés nélküli meghívás, a motiválás és az örömteli, táncos, zenés dicsőítő imádság. Tulajdonképpen ez egy nagyon vidám társaság. Szeretjük és szeret is ejtjük a vidámságnak.”

Az értelmiségi réteget vonzza

A közösség tagjai rendszeresen találkoznak. 6-10 fős csoportokban heti rendszerességgel közös esteket szerveznek, majd régiós szinten havonta egy alkalommal. Évente legalább kétszer ezt egészíti ki egy-egy hosszított hét végi lelkigyakorlat és nyaranként egy 5-6 napos tábor. A közösség az érdeklődőknek is szokott táborot szervezni, ahol 5-600 személyt fogadnak. Minden együttélésre jellemző a gyerekek részvétele, ezáltal is erősítve a családi egységet.

A világszerte több mint 6.000 tagot tömörítő közösség igen sokszínű, és minden földrészen jelen van. Magyarországon 1992-ben jelent meg, és ma már több mint 120 tagot számlál. Zömmel értelmiségiek kerültek be a közösségbe. Ami a tagok életkorát illeti, a 30 évvel korábban megalakult mag fiatalokból állt. A különböző életkorúak jól együttműködnek. A taggá válás több lépcsőben történik. Az érdeklődők, miután úgy érzik, hogy be szeretnének kerülni a közösségbe, jelöltté válnak. Ezt követően fél, másfél évig rendszeresen látogathatják a közösségi alkalmakat, és ha ez alatt az időszak alatt vágyuk tovább fokozódik, újonccá válhatnak. Ettől kezdődően részt vesznek a szolgálatokban is, és újabb kb. másfél év múlva tagok lehetnek, akik évente megújítják fogadalmukat. A francia szellemiségre jellemző módon a fogadalom nem kötelező bűn terhe alatt, továbbá a tagok nem elvárásoknak kell hogy megfeleljenek, hanem a szívükben megszülető vágyakozás mértékében vállalnak szolgálatokat.

A közösségben ugyanakkor olyanok is vannak, akiket Jézus testvéreinek hívnak, és akik fogadalmat tesznek a küldetőségre, ami azt jelenti, hogy missziós feladatokat vállalnak,

akár távoli földrészeken is. A Jézus testvérei közé kerülés három lépcsős, és jelenleg Magyarországon mintegy tucatnyian tettek ilyen fogadalmat.

Nem profik vagyunk

A közösség főszolgálat a evangelizációval kapcsolatos. Vallják, hogy minden, ami alkalmas a megismertetésre, az jó, és ki kell használni. Ezért gyakori az imacsoportok szervezése és az utcai evangelizáció is. Noha nem kifejezetten „emmánueles találmány”, mivel jónak találták, szívesen alkalmazzák az alfa-kurzust, melynek lényege, hogy a keresztyén tanítással újszerűen ismertessenek meg érdeklődőket. Ezen kurzusok eredményeként máris számos felnőtt keresztekedés tanúi lehetünk.

Mint arra már korábban is utaltunk, két éve egyedülálló szülők számára szerveznek kurzusokat: egy hétvégét havonta három hónapon keresztül. Hasonló módon, három hétvéges kurzusokon vehetnek részt a teljes családok is. A közösségen belüli gyakorlatból kialakult szolgálat mára már túllépte a közösség határait. Marik József azonban hangsúlyozza, nem professzionális, szakosodott családsegítő központokat nyitnak, hanem azt adják tovább, ami nekik is megvan már. Elképzelhető, hogy lehet ennél jobban is csinálni, de a módszer mindenképpen hatékony, mivel a személyes tapasztalat átadására támaszkodik.

A nehéz testvérek

Egy közösségen belül a konfliktusokról sem lehet azonban hallgatni. Mint mindenhol, itt is vannak nem odavalók

és nehezen beilleszkedők. Az Emmánuel közösségben éppen ezeket a konfliktusokat megelőzendő és könnyítendő egyik legszigorúbb szabály, hogy tilos a kritizálás. A megfeddésnek, szigorúan evangéliumi értelemben, elsősorban négy szemközt kell történnie. Ugyanakkor a közösségen belül igen hatékonyan bizonyult a „kísérés”. Minden tagnak van kísérője (egy kísérőre mintegy 5-8 tag jut), akivel havonta találkozik, és itt mondhatja el, ha valakivel gondja van, vagy ha valami nem tetszik. A kísérő: férfinak férfi, nőnek nő, házaspárnak házaspár. Maga a „kísérés” annyiban különbözik a lelki vezetéstől, hogy nem tekintélyelvű. A konfliktuskezelésre mindenkor a megoldások együttes keresése a jellemző. Ily módon ritka az, hogy bárkit is ki kelljen zárni a közösségből, viszont ha nem is gyakori, de előfordul az lemorzsolódás. Mint mindenhol, itt is Isten lép először, Ő hív, szólít, és aki meghallja, annak a szívében megszületik a vágyakozás, majd a válasz. Ezt erőltetni nem lehet. Éppen ezért a „nehéz testvéreknek” nevezett résztvevőkről úgy tartják, hogy nem kell elhajtani, hiszen nincs több belőlük, mint amennyit a közösség el tud viselni.

Szalonképesen

Az Emmánuel közösségnek szerencsés módon a világgal és az egyházzal sincsenek konfliktusai. 1995-ben a közösség megkapta a Vatikántól az ideiglenes elismerést, és ez 1998-ban véglegessé vált. Ennyi idő alatt ugyanis kiderült, nem holmi „jött-ment” karizmatikusok gyülekezete, hanem a karizmatikus megújulás egyik jó gyümölcse. Az Emmánuel közösségnek sikerült továbbá kifejezetten jó viszonyt kialakítania a kaposvári és az esztergomi egyházmegyékkel, és elérnie, hogy az érintett egyházmegyék előjárói „jó befektetésnek” találják, hogy a közösség papjai idejük harmadát a közösség szolgálatára fordítsák. A világ más tájain a közösség már annyira elfogadott, hogy a katolikus egyház vezetői rendszeresen megkeresik őket különböző feladatokkal. Itt egyelőre megkeresés nem történt, de állítjuk: nyitottság van.

A dinamikusan fejlődő közösség egyébként igen aktív. Az érdeklődők hetente keddenként vagy a Pesti Barnabás utcai piarista kápolnában vagy pedig a Batthyányi téren működő imacsoporthoz csatlakozhatnak, és így közelebbről is megismerhetik a közösséget. Ami pedig magát a közösséget illeti ismét a volt régiós koordinátor, dr. Marik József szavait kell idéznünk: „a Szentlélek dolgozik, és hiszem, hogy az Emmánuelről fogunk még hallani, mert ez a közösség nagy dolgokra hivatott.”

Korondi Kinga

„Világszélhámos”-e vagy eszköz?

Kemenes Gábor Nagykövácsiban szolgál plébánosként. 1950-ben született Budapesten. Saját bevallása szerint születése napja is igen fontos, hiszen nem csak Medárd napja volt akkor, hanem abban az évben Úrnapja is. Fiatalos és energiával teli papként mégis szinte első szavaiban hangoztatja: „már öregember vagyok”. Következő mondatával azonban, mintegy mentegetőzésként a nyilvánvaló ellentmondásra, rögtön hozzáfűzi: nem sok érdekességet mondhat magáról, mert ő egy „világszélhámos”.

Ha netán addig nem is érdeklődtem volna személye iránt, e két mondat mindenképpen felkeltette bennem a kíváncsiságot. A rejtőzködő Kemenes Gábort azonban csak hosszas beszélgetés után véltem meglátni.

Keresztény értékeket hordozó és ennek megfelelő nevelést nyújtó nagycsaládból indult. Szülei elkötelezett emberek, akik példájukkal nem csak tanulásra buzdították gyerekeiket, hanem hitük megvallására is. Munkájuk eredményeként a felnövekvő gyerekekből rendre pedagógus, matematikus, orvosapáca, zongoraművész és pap válik.

Ez utóbbi indulásában, a család mellett, jelentős szerepet játszik, hogy Újpesten vallásos közösséghez tartozott, melyben olyan kiváló emberek is voltak vele együtt, mint Sillye Jenő, a gitáros és mások.

Papi hivatását meglehetősen fiatalon, alig 23 évesen vállalta, és saját bevallása szerint azóta sem bánta meg, noha az elmúlt 30 év a maga 10 különböző állomásával nem volt zökkenőmentes. Vidéki káplánságtól, nógrádi, számára nehezen érthető gondolkodású emberekkel való munkáig, sok minden jutott neki osztályrészül, melyek közül talán a legnehezebb a vezető szerep elvállalása volt, amit fiatal kora ellenére elfogadott. Az ifjúkori Regnum Marianum közösségbe való tartozás azonban elegendő útravalóval tarisnyázta fel Kemenes Gábort. Így ma már 5 éve lehet Nagykövácsiban, és emellett még más feladatok vállalása sem esik nehezeze.

Hivatása közösségek szolgálatára szól, az ifjúsági találkozók és Nagymaros világa az, ami közel áll hozzá. „Isten talán többet szeretne tőlem. Az kellene, hogy jól csináljuk. Jó vezetőnek lenni, olyannak, aki eszköz tud lenni Isten kezében, valamiféle katalizátor egyházi területen. Közvetítő, hiszen erre nagyon nagy szükség van. Igen, szentség-közvetítő papnak kellene lenni, tanítani, gyógyítani, Isten eszközevé lenni ott és addig, ahol és ameddig lesznek erre éhezõ em-

berek” – foglalja össze néhány mondatban öntudatlanul és szándéka ellenére is hivatásának a lényegét.

Néhány éve kíváncsiságból ment el Medjugorjébe, mint ahogy szintén a kíváncsiság vitte el a börtönbe és a kórházakba is. Szerinte itt rejtőzik valahol a szélhámosság: mindezt lehetne profibban, jobban is csinálni. Mindazonáltal évente kétszer is meghirdetik a zárandoklatot, és feltett szándéka, hogy mindaddig elmegy, ameddig teheti, illetve ameddig még lesznek a zárandoklaton olyanok, akik először jutnak el a jelenések helyszínére.

Kemenes Gábor szentelési mondata így hangzik: „...nem akarok másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról, a megfeszítettéről” (1Kor 2,2).

Beszélgetésünk során igazán akkor nyílik meg, amikor erről mesél: „Ez a mondat nagyon fontos és rendkívüli. Jellemző volt rám, hogy nem kapkodtam el a dolgokat. Sokáig tépelődtem, hogy valóban erre a pályára kell-e lépnem vagy sem, elhívtak-e vagy sem. Belátható, 22 évesen nem volt könnyű ezt eldönteni. Nehéz volt a diakónussá válás előtt is, és a pappá szentelés előtt ugyanolyan nehéz harcot kellett megvívnom. Így aztán nem igazán maradt idő a szentelési mondaton gondolkodni, utolsó pillanatban szinte véletlenszerűen ezt választottam. Eleinte nem

is mondott sokat. Aztán sok-sok év múlva egyszer csak visszaköszönt egy papnak az írásában, aki az úgynevezett „Királyi utat” választotta, és útját radikálisan fel is vállalta. Neki is ez volt a szentelési mondata...”

Kemenes Gábor az előbbihez hasonló nyíltsággal és őszinteséggel mesél örméiről is: „Öröm az élet és a szolgálat. Boldog vagyok, hogy csinálhatom, bár nem vagyok rá méltó. Nagy dolog megtapasztalni, hogy eszköz lehetek. Öröm látni, hogy hogyan tölt el valakit a Szentlélek, hogyan van jelen Isten a más életében, hogyan

találja meg a lelki békét, hogyan engesztelődik ki.”

Beszélgetésünk alatt egyébként folyamatosan csengett a telefon, az ajtócsengő, jóformán percnyi nyugalom nem jutott Kemenes Gábornak. Őt idézve: „azt hiszik az emberek, hogy tudok adni nekik valamit”.

A fa gyümölcsseiről ismerszik meg, mint ahogyan az is az eredményekből mérhető le, hogy a beszélgetőtársam „világszélhámos”-e, vagy inkább eszköz a Teremtő kezében. Én azt hiszem, mégis ez utóbbihoz áll közelebb.

Hiszek az Isten teremtette világ Jóságában

Az újesztendőhöz mindannyiunknak, talán az Isten által teremtet világ jóságában való bizalomra van a legnagyobb szükségünk. Az alábbi történet, az én szívemet reménnyel, bizalommal, hittel töltötte el. Ezért is, szeretnék megajándékozni ezzel a kis, még vége nincs történettel, melyben te is szereplő lehetsz:

Egy nagyon eldugott székelyföldi tanyáról került hozzánk négy nagyszerű gyerek. Az 5-10 év közötti gyerekek nagyon hamar beilleszkedtek, és egyetlen zokszó sem volt a hosszú tanév alatt. Engem nagyon furdalt a kíváncsiság, hogy mi van a gyermekek szüleivel, hisz tudtam, hogy apjuk anyjuk él, ezért a nyári vakáció első napjaiban elindultam a gyerekekkel, hogy felfedezzem ezt a családot. Valóban expedíció lett a családlátogatásból, mert kiderült, hogy bár száraz az idő, mégsem lehet még a kisbusszal sem megközelíteni ezt a 20-25 családi házból álló, a csodaszép gyergyói tájban megbúvó tanyát, annyira rosszak az utak. Aztán az is kiderült, hogy ezekhez az emberekhez még nem jutott el a villanyáram, meg mindaz, mi nekünk a huszonegyedik század.

Kopogtam az ajtón, a gyerekek mögém bújtak, megjelent az apa, borostyásan, gyűrötten, egymagában. Kiderült, hogy az édesanya, megszökött. Biztos, voltam, hogy nem jó dolgában hagyta el a családi házat. Elkezdtem biztatni az apát, hogy menjünk, keressük meg az anyát. Nagyon röviden kijelentette, hogy biz ő nem megy semerre, „tudja az asszony a haza vezető utat maga is”.

A gyerekekre néztem, éreztem a félelmet bennük, és csendesen csak annyit mondtam, hogy akkor nem fogom itt hagyni a gyerekeket. Végül is elindultunk, anyát keresni a gyerekekkel, a magában dülő-fülő apával. A keresésünk eredménnyel járt, megkerült az édesanya. A két felnőtt, elkezdte keresni, – elég hangosan –, hogy ki is a felelős, a szakításért. A gyermekek hozzám bújtak, s elkezdtek szepegni, sírni. Nagyon tehetetlennek éreztem magamat. Megfogtam a kis csöppségek kezét, s arra kértem őket, hogy imádkozzunk, hívjuk Istent, ebben a kilátástalan helyzetben segítségül. Döbbenetes volt a hatás! Előbb az édesanya hallgatott el, és fogta meg a gyermekei kezét, majd egy-egy gyermeki kéz, tétován belesimult az édes-apa izmos markába, s így bezárult a kör. Az apa a földet nézte, aztán csendben ő is elkezdte mondani velünk, hogy:

„Most segíts meg Mária, ó irgalmas Szűzanya,

Keservét a bűnnek bajnak eloszlatni van hatalmad,

Hol már ember nem segíthet, a te erőd nem szűnik meg,

Hű imáit gyermekidnek nem te soha nem veted meg....”

Elmondunk, megállás nélkül nagyon sok imát. Éreztem, hogy lassan felszakadozik a gonosz jelenlétének sötétje, és szinte érezhetővé vált a csendes béke, mely kiáradt az együtt imádkozó családra. Az apára néztem, és biztattam, hogy térdeljen le a családja előtt és fogadja meg, hogy többet nem iszik. Az a szikár kemény székely, térden, könnyekkel a szemében mondta utánam, hogy: „Isten engem úgy segítjen,

többet nem iszok, és nagyon fogom szeretni gyermekeimet, feleségemet...”. Utána az édesanyát biztattam, hogy térdeljen ő is le, és ő is fogadja meg, hogy szeretni fogja a családját, és nem fog veszekedni, még ha igaza lesz, akkor sem a férjével. Sírva mondta utánam az eskü szavait. Na most béküljenek ki, biztattam őket: ők megölelték egymást, a gyerekek is sírva hozzájuk bújtak, de ezek már a tiszta öröm könnyei voltak, és nem csak a gyermekek szemében.

Megígértem, ennek a családnak, hogy ha megmaradnak a józan szeretet útján, szerzek nekik munkahelyet. Jó volt a nyár folyamán újból meglátogatni őket. Rend, és szeretet fogadott a házból. Így az ősszel vettünk három tehenet. Egy kedves ismerősöm, ki visszakapta a kommunisták által elvett birtokát, átengedte, hogy mi ott gazdálkodjunk. Így a szeretet, s a kiengesztelődés szült egy farmot, mely mindannyiunknak jót hozott. Isten művei mindenki számára örömet, fényt jelentenek. A gyermekeinknek van friss tehéntej, a házaspárnak van becsületes munkája, a hátszegi földbirtokosnak, megvan az a tudata, hogy nem üresen, hiába áll és porlad a nagy nehézség által visszakapott birtok, hanem hasznot hoz a szegény sorsú gyermekeknek. S remélem, hogy ő is a jóságáért megkapja százszorososan azt, mit Isten nevében nekünk adott. Szívvel remélem, lesznek majd olyanok, akik számára örömet jelent majd az, hogy még egy-két tehenet vegyenek ennek az újra született családnak, hogy így bőséges tej jusson minden gyerekünk poharába.

Isten által teremtet világ jó! Sajnos a gonosz lélek sokszor elemi részecskékre robbantja ezt a csodás mozaikot, világunkat. De ha alázattal, szelíd türelemmel elkezdjük a részeket egymás mellé rakni, Isten élő arca válik láthatóvá.

Szívvel kívánom, hogy az új esztendőbeli, a 2004-es fáradozásokban, munkátokban fedezzétek fel Isten jóságos vonásait, életet adó jelenlétét.

Böjte Csaba

Ég és föld között

Látogatás a Meteorák kolostor-városban

*Uram, ki megáldod a Téged áldókat, és
Megszenteled a Benned bízókat,
áldd meg azokat, kik házad ékességét szeretik,
És üdvözíts minket, mert Benned bízunk,
Ajándékozz békességet a Te világodnak,
Mert minden jó adomány felülről van,
Leszállván Tőled a világosság Atyjától...*

Ezzel végződik a hívek számára Aranyszájú Szent János liturgiája a görög szertartásban az egész világon.

Ex oriente lux! Mélységesen igaz ez a mondat: Keletről jött a fény! A kereszténység kezdetén, a legősibb korban, felmerült annak az igénye, hogy akik magukat méltónak érezték arra, hogy egész életüket magányban, egyedül az Istennel éljék le, elvonuljanak, és napjaikat szüntelen imával töltsék el. Így alakultak ki az egymástól különálló remete-telepek.

Fenntartásukról maguknak kellett gondoskodniuk. A legenda szerint a bibliafordító Szent Jeromosnak mindennap egy holló hozott egy szelet kenyeret a sivatagba.

Kezdetben az ima csak egy mondatos könyörgés volt, majd később alakult ki a liturgikus szertartásrend. Néha egymást meglátogatták tanácsot kérni, vagy közösen végezték az istentiszteletet. A IV. század végén kezdték ezeket feljegyezni szájhagyomány és bölcs mondások formájában. Fontos szerepet játszottak még a zsoltárok és az Úr imádsága.

A görög *askeo* ige jelentése megmunkál, gyakorol, készíti magát valamire. Ebből származik az aszkéta kifejezés.

„...magam is arra törekszem (*en toutô kai autos askô*) – mondja Pál apostol –, hogy lelkiismeretem mindig tiszta legyen Isten és az emberek előtt” (*ApCsel* 24,16).

Így alakultak ki a szerzetesi közösségek egy olyan szent életű, idős szerzetes köré csoportosulva, akit *abbasnak*, atyának szólítottak. Ezt a laza közösségi életformát Egyiptomban *szkitinnek*, Palesztinában *lavrának* nevezték. Később szabályokba foglalták a szerzetesek életvitelét. Így keletkezett a *Részletes szabályzat*. A Keletről származó szerzetesi életforma meghódította a Nyugatot, sőt elterjedt az egész kereszténységen belül is.

A keleti szerzetesség élete sok változatot mutat. Egyaránt jelenti a barlangban élő remeteket, valamint a kolostori közösségben élő és Istent munkával dicsérőket is.

A görög kolostorok úgy jöttek létre, hogy a magányos remetelakokat és a remetetelepeket célkitűzéseiknek megfelelő szerkezetbe foglalták össze. Az épületek a külvilág felé erődszerűen zártak. A szerzetesek cellái három szárnyat foglalnak magukba, ami a kerengőhöz csatlakozik. A központi épület a kolostortemplom. Vele szemben van az ebédlő és a mosakodásra szolgáló kút.

Az egész világon egyedülálló a Meteorák-kolostoregyüttes. A X. század előtt jöttek ide az első szerzetesek, akik barlangokban laktak, s maguk mellett kicsiny imahelyeket alakítottak ki. Mivel nem lehettek meg templomi istentisztelet nélkül, nemsokára az Istenanyának (*Theotokos*) szentelt templomba jártak. Tulajdonképpen a Meteorák kolostorait úgy alapították,

hogy ide menekültek a törökök és az albánok támadásai elől, és az Athosz hegyi mintára szervezték meg a szerzetesi közösséget. 1344-ben az egybegyűlt 14 szerzetes felment a Kalambaka város melletti Széles Kő-re (a tengerszinttől 613 m), és felépítették a Nagy Meteora kolostort. Athanasios (Szent Athanáz) nemcsak kolostort alapított, hanem megírta a szerzetesi élet szabályzatát is. Az idő múlásával a szerzetesek biztonságban érezték magukat a magasban, s így egymás után keletkeztek a kisebb-nagyobb kolostorépületek.

Kalambaka után, egy hatalmas szikla alatt, apró falucska bújik meg: Kasztraki. Ez az evilági élet utolsó állomása. Kasztrakival szemben, az út bal oldalán található a Remetelak, a XIII. században épült templom. A szomszédos, óriási sziklán egy barlangban található a Szent Györgynek szentelt kápolna. Ide felmászni csak gyakorlott hegymászóknak szabad, mert a feljutás így is életveszélyes. Minden évben Szent György ünnepén közelítik meg ezt a kicsiny kápolnát.

Miután elhagytuk Kasztrakit, és elértük a hatalmas körngeteget, az első építmény Szent Miklós kolostora (*Hagios Nikolaos*). Az első emeleten új templomot építettek, míg a második emeleten van a régi templom és a fogadóterem. A templom festményeit a krétai iskola egyik legnagyobb alakja, *Theofanis* alkotta.

A következő említésre méltó kolostor Russzanu, melyet két testvér: *Iosef* és *Maximos* alapított. Itt található az Urunk színeváltozása templom. Az ikonosztáz festményeit a krétai iskolához tartozó festők készítették.

A kolostorok az ortodox kereszténység lelki erejének forrását adják, hiszen az itt élő szerzetesek és apácák példát mutatnak a krisztusi életre. A hívekkel együtt vesznek részt és mutatják be a Szent Liturgiát. A kolostor élén az apát áll, aki szervezi és vezeti a közösséget. Az apátot a szerzetesek közül választják. A török uralom éveiben a szerzetesek voltak a görög kultúra és nyelv őrzői és művelői.

Mind közül a leghíresebb a *Varlaam* remetéről elnevezett kolostor, aki itt templomot épített. *Varlaam* halála után két testvér, *Nektários* és *Theolanis* újjáépítették a templomot. Amikor a szerzetesek száma elérte a harmincat, újabb templomot építettek Mindenszentek néven. A templomok falai és az ikonosztáz az Üdvözítő és a szentek életéből vett jelenetekkel vannak díszítve. Ez a kolostor kiemelkedik a szervezetségével és a virágzásával, aminek köszönhetően a többi kolostor mintájává vált.

Meteora. XIX. századi metszet

Az Úr színeváltozása kolostor kb. 60 hektáros szikla tetejére épült. „Széles Kő” volt a régi neve, de *Szent Athanáz* a *Meteorita* (Meteoron) névvel illette, mivel az összes környező szikla közül ez volt a legmagasabb. A régi időkben kötélhágcsóval és hálóval, ún. *vrizon*nal, közlekedtek fel a magas sziklán levő kolostorba. Azóta egy kis alagút és 146 lépcső segíti a feljutást. A kolostorban található az Úr színeváltozása templom, melyet teljesen felújítottak. A falfestményeken Keresztelő Szent János, Krisztus megkeresztelése és az Angyali Üdvözlés; a nyugati oldalon Szent Athanáz, Szent József és Szent Miklós képe; a kupolán pedig, a *Pantokrátor* látható, angyalokkal körülvéve. A fából faragott ikonosztáz 1791-ben készült. A kolostor ebédlője mögött levő kórház 1572-ben épült. Ma múzeumként szolgál, ahol az ereklyéket őrzik.

Az első askéták a sziklába vájt mélyedésekbe erősített gerendák segítségével másztak fel a kolostorba. Később csörlőt és hálót alkalmaztak. 1922-ben lépcsőket vájtak a sziklába, és ezért a hálót csak élelmiszer- szállítására használják.

Az Ypapantisz kolostort *Nikos* szerzetes és *Dupianis* apát alapította a XIV. században. Mára teljesen lakatlan, mivel a rossz hírű Ali pasa leromboltatta, és a felszabadító háború idején itt volt Vlahavos parancsnok főhadiszállása.

Az egyik leghatalmasabb szikla tetején foglal helyet a Szentháromság kolostor. Innen belátható Thesszália völgye és Kalambaka házai. Valószínűleg a XIV. század közepén keletkezett, és *Dometios* szerzetest jegyzik alapítóként. 1925-ig csak hágcsóval vagy hálóval lehetett ide feljutni. De *Nikandros* apát idején lépcsőket vészték, amelyek a kolostorba vezetnek. A templom 1682-ben épült. Jóllehet kicsiny, mégis valódi kincsekkel rendelkezik, mint pl. a 26 ősi ikon, vagy az 1539-ben Velencében nyomtatott evangélium.

A Kalambaka feletti hatalmas szikla tetején foglal helyet a Szent István kolostor, amely az összes közül a leggazdagabb. Egy hídon keresztül könnyen megközelíthető. A kolostort a XIV. században alapították. Építői *Antonios Kantakuzinos* és *Philotheos* voltak, akiknek arcképe a freskón látható.

1798-ban épült fel Hagios Haralambos temploma. 1850-ben keletkezett az ún. „Konstantin iskola”. A templom faragott ikonosztáza a XIV. században készült. Növény- és állatfigurákkal van díszítve. Felül három sor kis ikon látható, amit *Dodekaorton*-nak (Tizenkét jelenet Krisztus életéből) neveznek. A kolostor ebédlőjében kiállítás látható, amely a Bizánc utáni korszakból származó ikonokat, kéziratokat, papi ruhákat, fesszületeket és evangéliumos könyveket mutat be.

A Hagios Stefanos női kolostor. Az itt élő apácák között tanárnők és orvosnők is vannak. Jelentős a szerepük az oktatásban és a gyógyításban, valamint a szent szövegek írásában és kiadásában.

Néhány szóval emlékezzünk meg a kolostor-város mai helyzetéről is: igazi szerzetesi élet csak három-négyben van. A többi jelenleg idegenforgalmi célokat szolgál, és így segíti az ortodox kereszténység és a görög állam céljait. Az ikonfestő műhely ma is működik, és nagy örömeinkre szolgált, hogy az ortodox egyház által szentté avatott államalapító Szent István királyunkról is készült ikon. Úgy tűnik a szerzetesek leszálltak a hegyekről, hogy teljesítsék az Üdvözítő parancsát: *Hirdessétek az Evangéliumot, és kereszteljétek meg minden nemzetet!*

Radnóti Róbert

Válasz egy kritikára

Az Egyházforum 2003/5. számának 33-34. oldalán Jakab Attila kritikát írt *Jézus evangéliuma Márk tolmácsolásában* c. munkámról. Ha most megpróbálom rámutatni kritikájának elégtelenségére, az olvasók többsége valószínűleg arra gondol, hogy emberi és szerzői hiúságom nem tudott megbirkózni a bírálattal. Őket nem tudom meggyőzni ennek a feltevésnek a helytelenségéről; akik azonban kedvelik a tárgyilagosságot és mindenekelőtt az *ügyet szolgálják*, az evangélium hirdetését tartják fontosnak, talán eltöprengenek majd a válszámon.

Kezdjük azzal az egyetlen mozzanattal, amelyben Jakab Attilának (majdnem) vitathatatlanul igaza van: fordításomból a Mk 1,5-ben valóban *kimaradt a „Jordán”*. Reménykedem, hogy Jakab Attila feltételezi rólam: nem azért maradt ki, mert nem tudtam lefordítani ezt a szót. Kétségtelen: figyelmetlen voltam. Magyarázat lehet rá, mentség nincs. Egyébként Jakab Attilának azért van csak „majdnem” igaza, mert nem csupán a „Jordán” maradt ki, hanem a „folyóban” kifejezés is (attól függően persze, hogy mely kódexek szövegét tekintjük mérvadónak; a D és a Θ kódexben, az ólatin fordításokban és néhány nem jelentős kéziratban nincs benne a „folyóban”, de botor dolog lenne ezen az alapon kihagyni).

Jakab Attila „*fölöttébb merésznek*” tartja azt a kijelentésemet, hogy az evangéliumokat mint forrásokat „az idők során mindenféle hordalék fedte be; ahhoz tehát, hogy ismét eljussunk hozzájuk..., el kell távolítani ezeket a hordalékokat, mindenekelőtt kétezer év vallási félreértelmezéseinek rétegét”, és azt gondolja, hogy „*vagy egyszerűen megfélemedeztem arról, hogy maga az evangélium is értelmezés – és pedig... a Jézus-esemény értelmezése azon görög nyelvű..., feltehetően szíriai közösség hitének fényében, amelynek..., vagy ami még döbbenetesebb, magát az evangéliumot is ilyen 'félreértelmezésnek' tekintem*”.

Bevallom, nem értem, mi okoz gondot Jakab Attilának. Hiszen ellenvetésének első felében („*vagy egyszerűen...*”) lényegileg ugyanazzal érvel, amit az én kijelentésemben kárhoztat, ami pedig annak második felét illeti („*vagy ami még döbbenetesebb...*”), talán ő is el tudja fogadni, hogy ha „*maga az evangélium*” (=Jézus *írásba foglalt* szavai és tettei) a hit fényében adott *értelmezése* annak, amit Jézus mondott és tett (vagyis nem kétségbevonhatatlanul azonos azzal, ami Jézus mondott és tett!), akkor az is lehetséges, hogy „*magát az evangéliumot*” – legalábbis egyes részleteiben – félreértelmezésnek tekintjük. Csak utalásképpen hadd említsek két elrettentő példát: Máté evangéliumának 18. fejezetében a nem hiteles 34-35. vers éppen az ellenkezőjére fordítja a 23-33. vers csodálatos jézusi üzenetét; a Márk-evangélium 10. fejezetének 45. versében az „és életét odaadja váltságdíjúl sokakért” betoldás Jézustól idegen, páli-jánosi teológiát visz bele a szövegbe. Egyébként közhely: ha nem kellene számolnunk a félreértelmezés lehetőségével (akár a „Jézus-esemény” és a jézusi üzenet szóbeli áthagyományozása és írásba foglalása, akár annak

kétezer éves vallási értelmezése során), akkor a szentírás-tudomány nagyon sok vonatkozásban fölösleges lenne.

Jakab Attilának tehát nem kellene döbbenetesnek tartania, hogy igyekeztem elválasztani egymástól „*azt, ami hitelesnek mondható* [=valóban Jézustól származik], és *azt, ami az áthagyományozók vagy evangélisták vélekedése*”, hiszen lehetetlen, hogy ne tudja: az evangéliumok áthagyományozásának története, szerkesztéstörténete vagy szövegtörténete – hogy csak néhány mozzanatot említsek – elengedhetetlenül teszi ezt a kísérletet, és minden szentírás-magyarázó pontosan ezt csinálja. Azaz valamennyien „a valódi Jézust” keresik. A különbség csak az, hogy ha valaki a hierarchia értelmezéseinek keretén belül marad, akkor műve elfogadott és hitelt érdemlő lesz; ha nem, akkor legjobb esetben is „*teljesen súlytalan*nak tekinthető”. Klaus Bergernek szabad *Wer war Jesus wirklich?* [Ki volt Jézus valójában?] címmel könyvet írnia (Quell Verlag, Stuttgart 1995), mégpedig a szakirodalomra hivatkozások nélkül, Karl Herbstet azonban göggel vádolják, mert *Der wirkliche Jesus* [A valódi Jézus] címmel írt könyvet Jézusról (Walter-Verlag AG, Olten 1988; magyarul: Elpidia Kiadó, Budapest, 1995).

Márk evangélista

Jakab Attila alaptalanul állítja aztán, hogy „*ez a szétválasztás a lehető legegyszerűbb nyomdatechnikai/szövegszerkesztési megoldással valósult meg: a szerző által hitelesen jézusnak ítélt kijelentéseket egyszerűen kövér dőlt betűkkel szedték...*” Alaptalanul, mert a kövér dőlt betűkkel szedés csak **megjeleníti** a szétválasztás **eredményét**; maga a szétválasztás **nem** „*a lehető legegyszerűbb nyomdatechnikai/szövegszerkesztési megoldással valósult meg*”, hanem bonyolult és fáradságos munka révén. Aki végigolvassa a könyvet, megbizonyosodhat erről; de ha valakinek nincs türelme ehhez, akkor elég, ha az 1019-1020-as lábjegyzetet olvassa el, vagy legalább az 1020-as lábjegyzet utolsó bekezdését. A könyv bevezetésében egyébként határozottan megvallottam, hogy a szétválasztás eredményét illetően nem (sem) tartom magam tévedhetetlennek: „Természetesen nem képzelem azt, hogy *biztosan* tudom: ‘ezt és ezt mondta Jézus, am azt pedig nem mondta’, csak annyit állítok, hogy ‘igen valószínű, hogy ezt mondta’, vagy ‘igen valószínű, hogy ezt nem mondta’, s amit hitelesen tőle származónak vallok, arról sem állítom, hogy feltétlenül szó szerint úgy mondta, de azt igen, hogy hűen tükrözi Jézus szellemét. Nyilvánvaló az is, hogy kutatásaim itt bemutatott eredménye nem végérvényes...” (10. old.).

Következő mondatában pedig egyenesen valótlan állít Jakab Attila: „*A kiválasztásnál alkalmazott módszerről... a fordító a legcsekélyebb magyarázattal sem szolgál.*” Ezzel szemben a bevezetés 9. oldalán mindvégig erről van szó. Előbb **általánosságban**: „A mozaikkövek (Jézus mondásai) e szétszedésének, csoportosításának és összerakásának számos tudományos szabálya és módszere van, a megfelelő tankönyvekben bárki elolvashatja ezeket...” Majd **konkrétan**: „Most csak négy olyan szempontot említek meg, amelyet az „akadémiai tudományosság” nem, vagy csak kisebb hangsúlyal használ.

1) Jézus egyszerű, tanulatlan embereket szólított meg, és rögtön gondolkodásuk és életvitelük átalakítására akarta rávezetni őket. Ami tehát a galileai halászok és parasztok számára túl bonyolult, túlságosan ‘írástudói’, azt nem tekintem tőle származónak.

2) Jézust tévtanítóként, eretnekként ítélték el, ami arra utal, hogy saját istentapasztalata alapján valami újat mondott Istentől, vallásról, hitről, olyasmit, ami ellentmondott a zsidó hagyományoknak. Ami tehát szavaiban eltér kortársainak vallási elképzeléseitől, az valószínűleg tőle származik.

3) Azok a keresztény prédikátorok, akik továbbadták, illetve evangélistaként feldolgozták a jézusi hagyományt, egyrészt egyre inkább föl akarták magasztalni Jézust, tehát bearányozták és isteni magasságokba emelték, másrészt pedig elfogadhatóvá akarták tenni őt a zsidók (és kisebb részben a ‘pogányok’) számára mint az Ószövetség töretlen beteljesítőjét és a kortársi apokaliptikus remények megvalósítóját. Az erre utaló mozzanatok tehát le kell választanunk Jézus alakjáról.

4) Nem mondhatunk le a ‘józan paraszti ész’ bevetéséről sem, mert az segíthet eligazodni a legkuszábbnak látszó labirintusban is. Aki kételkedik abban, hogy e ‘laikus gondolkodás’ felhasználható annak megállapításában, mit mondhatott Jézus, és mit nem, az végezze el az ún. főregtesztet (amely egyébként jól használható Isten létezésének problémakörében is): Keressen egy földigilisztát, és szemlélje három percig las-

san, beleérzéssel! Aztán fogjon egy tűt, és nyugodtan koncentrálna, apró szúrásokkal kínozza halálra! De lassan, belső izgalom nélkül! Nem lenne képes erre? Undort érezne öröm helyett? Tulajdonképpen miért? Hiszen a féreg minden vonaglása boldoggá tehetné, mivel hatalmat gyakorol egy élőlényen! Miért lenne gátlása? Azért, mert normális ember; mert egy belső, halk hang szavak nélkül is azt mondja: Légy irgalmas! – Ez a belső hang kisebb-nagyobb bizonyossággal a tekintetben is eligazítja a nyitottan és őszintén kereső embert, mi lehet jézusi, és mi nem.”

Kétséges Jakab Attila azon állításának érvénye is, hogy „*a fordító... arra sem tér ki, hogy miért nem választotta a Lukács vagy a Máté vagy pl. a Tamás szerinti evangéliumot*”. A fordító ugyanis mindjárt a bevezetés **első** bekezdésében ‘kitér’ erre a kérdésre, mondván, “Jézushoz az evangéliumok vezetnek el minket. Ez a könyv pedig (és szándékom megreményem szerint a következő kötet vagy kötetek is Lukács és Máté evangéliumáról) az evangéliumokhoz... szeretné elkataluzolni az olvasót...” (7. old.). „Ebben a reményben jelzem néhányszor, hogy az adott hely magyarázatát Máté vagy Lukács evangéliumának megadott helyén kell keresni – ami természetesen csak a szóban forgó kötet(ek) megjelenése után lesz lehetséges (7. old., 1. lábjegyzet).”

Valótlan állít Jakab Attila akkor is, amikor azt írja, hogy „*a Márk szerinti evangélium keletkezésére vonatkozóan semmiféle felvilágosítást nem adó műről*” van szó. A **legelső** sorszámzás nélküli, *-gal jelzett lábjegyzetben ugyanis ezt írta: „Egy ősi hagyomány nyomán feltételezzük, hogy Márk Péter apostol tanítványa, kísérlője és tolmácsa volt, és elsődlegesen a tőle hallottakat foglalta össze evangéliumában a római keresztények számára (vö. 7. lábjegyzet). Ezt azonban még többen is átdolgozták, s amikor *a továbbiakban* ‘Márkról’, ‘Márk evangéliumáról’ vagy ‘az evangélistáról’ beszélünk, már nem Péter tanítványára gondolunk, hanem a rák maradt szöveg *végyszerkesztőjére*, aki feltehetően a zsidó háború utolsó időszakában, 69-70-ben írt. Ez nem zárja ki, hogy kisebb-nagyobb változtatásokat még ezután is végeztek a szövegen” (51. old.). Lehet, hogy ez kevés, téves és tudománytalan, az viszont biztosan nem igaz, hogy „*semmiféle felvilágosítást nem ad*”.

Jakab Attila azt is állítja, hogy „*a szakirodalmat teljesen mellőzve*” készítettem el művet. Vajon abból, hogy nem soroltam fel tételeken a felhasznált szakirodalmat, logikusan levonható-e ez a következtetés? Különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy a bevezetőben közérthetően leírtam: „A leírt gondolatoknak legalább 95 %-át másoktól vettem. Mindannyiukat fölsorolni nem tudom, nem is akarom, de három nevet nagy hálával kell kiemelnem...” (11. old.). Azért ‘nem tudtam’ fölsorolni, mert képtelenség lett volna fölidézni mindazon szerzőket, akiknek tudományos könyveit vagy tanulmányait az elmúlt bő harminc évben elolvastam, s akiknek a felismerései akkor is jelen lehetnek tudatomban, ha ma már nem tudnám megmondani, mikor és szó szerint mit olvastam tőlük; és azért „nem akartam”, mert könyvemet nem tudományos fórumoknak szántam, hanem olyan olvasóknak, akiknek effajta irodalomjegyzékekre nincs szükségük. Érdekes lenne tudni, vajon Jakab Attila így vélekedne-e Klaus Berger fent említett művéről, amely szintén nem sorolja fel az – egyébként nyilvánvalóan felhasznált – szakirodalmat.

Meglehet, Jakab Attilának az fáj, hogy nem a hivatalos teológiának a hierarchia és/vagy a szakma által sztárolt képviselőit emelte ki nagy hálával (bár közülük is nem egynek tartozom vele), hanem a katolikus egyház három „fekete bárányát” (Bulányi György, Karl Herbst, Eugen Drewermann), akik „az akadémiai tudományosság szemében többé-kevésbé a teológia ‘outsider’-ei” (11. old.), avagy Jakab Attila megfogalmazásában: „teljesen súlytalannak tekinthetőek”. De hát tudománytörténeti közhely, hogy a legfontosabb felismerésekre általában nem a „vonalas”, „ortodoxok” jutnak el.

Jakab Attila azután ezt mondja: „Gromon Andrásnak minden bizonnyal nem lett volna érdektelen áttanulmányoznia Joachim Gnilká „Márk” c. kommentárját..., már csak a szakirodalom megismerése végett sem.” A mondat második fele arról tanúskodik, hogy Jakab Attila elfelejtette: az általa nem csupán ebben a mondatban alkalmazott gúny nem tartozik a recenzióírás alapkövetelményei közé. De ez mellékes. A lényeg: Tegyük fel, hogy nem olvastam Gnilká kommentárját (vagy olvastam, de értelmezéseivel nem rokonszenvezem különösebben), ám olvastam – mondjuk – tíz másikat, továbbá kétszáz monográfiát, nem is szólva a vonatkozó vallástörténeti, pszichológiai, szociológiai, etnológiai vagy numizmatikai irodalomról (ld. pl. könyvemben a 768. lábjegyzetet) – szóval, ha mindezt olvastam, és minden félmondat után hivatkozom rá, akkor igazabb lesz, amit írok?

Lássuk még röviden a kifogásolt részleteket. „Miért ‘örömmüzenet’ az evangélium, mikor a görög szó eléggé egyértelműen jó hírt, vagy örömhírt jelent?”, kérdezi Jakab Attila. A válasz egyszerű: A görög *euangelion* éppúgy jelenthet örömmüzenetet, mint örömhírt, jó üzenetet, mint jó hírt (egyéb-ként még egyebeket is), s számomra (itt nem részletezendő okokból) az „üzenet” látszott megfelelőbbnek. (Sokkal bonyolultabb kérdés egyébként az „eu” előtag helyes fordítása, de az nem tartozik ide.)

„A Mk 1,1-ből miért hiányzik ‘az Isten Fia’?” Válaszom: nincs benne Nestle és Aland általam használt, 1969-es kiadású görög Újszövetségének (United Bible Societies, London) főszövegében; lábjegyzetben természetesen megtalálható, mely kódexek, illetve kódexcsoportok tartalmazzák az „Isten fia”, olykor „az Isten fia” kifejezést, de ezeknek a tanúságát magam sem tartottam olyan súlyosnak, hogy indítást éreztem volna Nestle-Aland szövegének felülbírálására.

„A Mk 1,4-ben milyen görög szöveg szolgál alapul Keresztelő János szavainak magyar fordításához: ‘Merítkeztek alá, és változtassátok meg gondolkodásotokat és életeteket, akkor [Isten] megbocsátja bűneiteket!’”? Ez már kissé bonyolultabb dolog, minthogy a görög szöveg szó szerint így hangzik: „Lett/történt János, az alámerítő/bemerítő, hirdető/hirdetve megtérés alámerítését/bemerítését bűnök elengedésére/megbocsátására.” A kulcsszó természetesen a „megtérés”. Ez a héber *sûb* és a görög *metanoiein* igében egyaránt két mozzanatot foglal magában – egy értelmet: annak belátását, hogy az ember helytelen, téves úton jár, illetve a döntést a helyes út mellett, és

egy gyakorlatit: a megfordulást, visszafordulást, rálépést a helyes útra; csak a héber a gyakorlati mozzanatot fogalmazza meg kifejezetten (*sûb* = megfordulni), az értelmet bennfoglaltan, a görög viszont az értelmet kifejezetten (*meta-noein* = a gondolkodást átalakítani), a gyakorlatit bennfoglaltan. A fordítás tehát csak akkor lehet szakszerű, ha mindkét mozzanatot tartalmazza. Másfelől: az *eisz apheszín* („megbocsátására”) nyilvánvalóan a *baptizma metanoiasz* („megtérés alámerítését”) következményét, eredményét fogalmazza meg, a *baptizma* („alámerítés”) és a *hamartiôn* („bűnök”) pedig nem ködös általánosságként értendő, hanem Keresztelő János hallgatóságára vonatkoztatva, és az sem lehet kétséges, hogy a szöben forgó *apheszisz* („megbocsátás”) Istentől várható. Miben hibáztam hát, amikor úgy fordítottam a görög szöveget, ahogyan?

„A Mk 1,16-ban milyen görög szöveget fordít a Jézusnak tulajdonított ‘és bizátok rá magatokat [Istenre]’ kijelentés?” Nincs itt hely hosszas nyelvtani fejtegetésekre és fordítástechnikai ismeretek közlésére, ezért válaszom röviden csak a

következő: A görög *πιστευειν* és a héber *’aman* alapjelentése egyaránt: bízni, megbízni valakiben/valamiben, építeni valakire/valamire;

ha a bibliai szöveg nem jelzi külön, kiben/miben, kire/mire, akkor Istenre vonatkozik; Jézus

egész igehirdetésével az emberek

rek **Istenbe**

vetett bizalmát akarta felszíta-

ni, visszaadni, megerő-

síteni, ezért nem vonatkoztattam

az *en tó euangelio* kifejezést közvetlenül a

πιστευετε felszólításra, és persze azért sem, mert az

euangelion = örömmüzenet/örömhír elsődleges tárgya nem Jézus, hanem **Isten** (feltétlen szeretete az ember iránt), amint erre egy II. századi szír fordítás is utal. Mindazonáltal fordításomból nem hiányzik az *en tó euangelio* megfelelője, ott van a mondat elején, Jézus felszólításának háttereként, indoklasként: „Tekintettel az örömmüzenetre..., bizátok rá magatokat...!” Jézus ugyanis nem tekintélyi alapon kívánta tanítása elfogadását, hanem gyakran érvelt, ld. pl. Mt 6,25-33. (Csak zárójelben: minderről nem az 1,16-ban van szó könyvemben és a görög eredetiben egyaránt, hanem az 1,15-ben...)

Végezetül nem hallgathatom el azt a gyanúmat, hogy Jakab Attila úgy írta meg bírálatát könyvemről, hogy mindössze (úgy-ahogy) a bevezetést és a kommentár első öt oldalát (51-55. old.) olvasta el: ugyanis **minden** kifogásként felhozott példája a bevezetésből és Mk 1,1-15 szövegéből származik. Egy recenziótól azonban elvárható, hogy az ismertetett könyv egészéről adjon tájékoztatást.

A recenzió és arra adott válaszom együttes ismeretében a nyájas olvasó eldöntheti, melyikünk „hagyta figyelmen kívül a tudományosság legelemibb követelményeit is”, hogy egyéb követelményeket ne is említsünk.

Akárhogyan legyen is, óhatatlanul felvetődik a kérdés: Vajon mi vezérelte Jakab Attilát abban, hogy úgy írja meg kritikáját, ahogyan megírta?

Gromon András

Levél egy kritikára

Az Egyházfórum 2003/5-ös számában kritika jelent meg „Út a forráshoz... Jézus evangéliuma Márk tolmácsolásában” címmel. Az ismertetett könyvet magam is alaposan elolvastam, ezért szeretnék további megjegyzéseket hozzáfűzni.

Tényleg rendkívüli esemény, ha új bibliafordítás jelenik meg, hiszen az örök üzenet minden korhoz csak a saját nyelven tud eljutni, lehetővé téve annak aktuális megélését. Különösen igaz ez, ha eredetiségével, időnként meghökkentő fordulataival az új fordítás új megvilágításba helyez ismertnek vélt bibliai történeteket.

Ízelítőül néhány újszerűen tárgyalt téma:

Miért nem tudott Jézus csodákat véghezvinni a saját városában (Mk 6,5)? Ha nem bíznák benne (ill. Istenben), Jézus nem képes gyógyítani, gyógyításai ugyanis nem varázsláson vagy „természetfölötti” beavatkozáson alapulnak, amit a beteg akarata nélkül, vagy annak ellenére is bevethetne.

Miről volt szó a hegyen Jézus, Mózes és Illés között (Mk 9,8)? A tanítványokban dúló kérdés: Mózes és Illés („a törvény és a próféták”) vagy Jézus? Legszívesebben közös nevezőre hoznák őket: „Csinálunk majd három sátrat...” Jézus „színeváltozása” azonban meggyőzi őket: ő a „fiú”, „Isten szeretett fia”, őrá kell hallgatniuk, nem pedig „Mózesre és Illésre”.

Ne tudta volna Jézus, hogy télen nincs füge a fügefán (Mk 11,14)? A fügefá-történet hagyományos értelmezése pusztító hatással volt, van és talán még sokáig lesz is a teológia történetében és az „egyszerű hívők” életében egyaránt, mert enyhén szólva torz istenképet sugall. A fordító értelmezése szerint Jézus csak úgy tesz, mintha időnek előtte keresne gyü-

mölcsöt a fán, jelképes prófétai cselekvésének és szavainak értelme: „(Izrael népe!) Lehetetlen, hogy örökre megtagadd a gyümölcsöshozást!”

A könyv két fő részből áll: Fordítás és Kommentár. Az elsőben 33 lapon olvashatjuk a teljes Márk-evangéliumot. A fordító igyekezett minél pontosabban visszaadni az eredeti görög szöveget, ezáltal több, megszokott kifejezést újszerűen olvashatunk: „örömhír” helyett „örömmüzenetet” ír, „megkönyörült” helyett „megszántat”, „hited” helyett „bizalmadat”, „félreeső hely” helyett „budit”, s Jézus itt ezekkel a szavakkal csendesíti le a vihart: „Fogd be a szád!” További érdekesség, hogy néhány helyen, ahol a logika, ill. a történet időrendisége indokolja, a fordító felcserélte a versek sorrendjét, pl. Mk 8,6-8-ban: a Jézus által szétördelt kenyér töltött meg 7 kosarat, ezt osztották szét a tanítványai (s nem a szétosztás után maradt még 7 kosáryi morzsa).

A második részben újra olvashatjuk az evangéliumot, ezúttal sűrű jegyzetekkel ellátva. Összesen 1049 lábjegyzet ismerteti a meglehetősen széles palettát lefedő eszmeifuttatásokat: nyelvészeti finomságok (megkeresztelésekor a Lélek nem Jézusra, hanem Jézusba szállt), teológiai megfontolások (páli elemek Jézus szájába adva), történeti kutatási eredmények (a zsidók nem hordhattak maguknál adópénzt), pszichológiai okfejtések (a pszichoszomatikus betegségek gyógyíthatósága) egyaránt előfordulnak, és sokszor a józan paraszti ész kap szerepet (Jézus a lehetőségek szerint megpróbálta elkerülni kivégzését).

A fordító és kommentáló Gromon András nem titkolja a Bevezetésben, hogy sok (de nem részletezett) forrást alaposan tanulmányozott, s a leírt gondolatok jó része nem tőle származik, ezeket inkább csak rendszerezte. Alapelveit viszont világosan nyomon követhetjük: Jézus következetesen hirdette és megélte az Atya feltétlen szeretetét, tehát mindazok a helyek, melyek ennek ellentmondanak, nem lehetnek hitelesen jézusiak. Jézus egyszerű embernek (emberfiának) tartotta magát, mindig az Atyára irányította a figyelmet, s mindig tiltakozott, sőt tiltotta, hogy őt csodatevőnek, csodadoktornak tekintsék. Tiltása mögött többek között az a gyakorlati realizmus is meghúzódott, hogy a személyére vonatkozó kultusz magára fogja vonni a hatóságok figyelmét, s őt lehetetlenné fogják tenni, amint ez a meggyógyítottak felelőtlen fecsegése folytán be is következett.

Az evangéliumokat is esendő emberek írták, és sok szerkesztési fázison mentek keresztül, mielőtt az általunk ismert formájukat elérték. Mindenképpen érdekes tehát megkísérelni, hogy a ma ismert szövegből ősi elemekre következtessünk. Nézetem szerint az új fordítás és kommentár megfelel ennek a célnak, azaz elgondolkztatja a modern felnőtt keresztény magyar olvasót Jézus üzenetének eredeti értelméről és aktuális mondanivalójáról.

Karlócai Miklós

Hónapok óta ellentétes, néha heves reakciókat vált ki egy mindössze néhány oldalas munkadokumentum, amely javaslatokat fogalmaz meg a kormány számára az állam és egyházak kapcsolatának irányelveivel kapcsolatosan. A 2002-es tavaszi országgyűlési választások egyházpolitikai felhangoktól sem mentes kampánya után ez nagyon is érthető. Talán fokozta a feszültséget az a tény is, hogy Szalay István egyházi kapcsolatokról felelős államtitkár több alkalommal is kilátásba helyezte egy egyházpolitikai koncepciótervezet nyilvánosságra hozatalát, de erre hivatali idejének egy éve alatt nem került sor.

Távozás után az új kancelláriaminiszter, Kiss Péter úgy döntött, hogy három, pártoktól független szakértőt kér fel az irányelvek kidolgozására. A dokumentum az elmúlt év őszén készült el, és alapvetően arra az álláspontra helyezkedik, hogy a vál-lás és egyházak kérdéséről ki kell vonni a politikai csatározások erőteréből. Bár az anyag eddig sehol sem jelent meg, politikai hovatartozástól függően egyesek keményen támadták vagy éppen elismerően nyilatkoztak róla. Tudomásunk szerint azonban a kormány nem tárgyalta.

Az Egyházforum szerkesztősége azért döntött a munkaanyag közlése mellett, hogy lehetőséget adjon az Olvasóknak a véleményalkotásra és véleménynyilvánításra. Mivel dokumentumban csak irányelvekről van szó, arra kérjük Olvasóinkat, ne keressenek benne bizonyos kérdésekre (pl. egyház-finanszírozásra) vonatkozó konkrét megoldási javaslatokat. Ezeket másutt és külön kell tárgyalni. Várjuk tehát Olvasóink hozzászólásait.

(A Szerk.)

„Szabad egyház szabad államban”

Az állam és az egyházak kapcsolatának irányelvei (Tervezet)

Alapelvek

A gondolati, a lelkiismereti és a vallásszabadság biztosítása, a meggyőződés szabad kinyilvánításának avagy a kinyilvánítás mellőzésének joga, továbbá az állam és egyház elválasztásának elve a polgári átalakulás és a jogállamiság elvülhetetlen értékei közé tartozik. Miként Európában a kor legkiválóbbjai, keresztény gondolkodók és politikusok sora, úgy Magyarországon is a polgári átalakulás vezéregyéniségei – Eötvös József, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Trefort Ágoston – kötelezték el magukat ezen eszme mellett.

„Szabad egyház szabad államban, ez az én jelszavam.” Deák Ferenc e szavai a magyar polgári átalakulás egyik lényeges alappillére jelölték ki a nemzeti haladás és megbékélés mindenkorai erői számára. A kormány most, élve a „haza bölcsé” születésnapjának bicentenáriuma s az ennek alkalmából meghirdetett emlékvén kínálta lehetőséggel, különös eltökéltséggel kívánja feleleveníteni ezt az elvet, mint nemzetünk történelmének egyik jeles időszakából ránk maradt eszmei örökséget.

A kormány kiemelt jelentőséget tulajdonít a vallásszabadság biztosításának, valamint az állam és egyház elválasztásának, mert ezek a társadalmi béke és fejlődés fontos tényezői. Deák szavai e tekintetben is iránymutatóak: „az állam ne, vagy minél kevesebbet avatkozzék a kultuszok [vallások] ügyeibe, és csak akkor és csak annyiban, amennyiben a státus [állam] fönntartása a beavatkozást szükségessé teszi. De ha ezt egyszerre el nem érhetem, a célt mindig szem előtt tartom, és minden lépést, amely afelé vezet, pártolok, de nem pártolok semmi olyan lépést, amely attól elítélhető.”

A távoli és közeli történelmi tapasztalatok ugyanis azt bizonyítják, hogy rosszra vezet, ha a lelkiismeret és egyházak

szabadságát korlátozzák, a vallási érzelmekkel politikai célok érdekében visszaélnék, különböző vallásúakat, hívőket és nem hívőket egymással szembefordítanak. A deáki eszme így hidat ver múlt és jövő közé. Az Európai Unió legtöbb országában az állam és egyház kapcsolata ma már a Deák által is képviselt elvek mentén rendeződik: megszűnt vagy megszűnőben van az államegyházi státusz, a világi hatalom és az ol-tár politikai szövetsége, valamint pártok és az egyházak kétes összefonódása.

„Szabad egyház szabad államban” – a kormány meggyőződése szerint ez az elv biztosítja az egyén és az egyház szabadságát és mindenfajta közvetlen ideológiai és politikai hatástól független szabad fejlődését. Biztosítja egyúttal azt, hogy a társadalom azon széles tömegei, akik nem szervezett egyházi keretek között kívánják vallási meggyőződésüket megélni, ezt szabadon megtehessek. Az állam így tudja garantálni ezen túlmenően azt a mozgásteret is, amelyben az autonóm egyházak zavartalanul láthatják el a maguk elengedhetetlenül szükséges közfunkcióit, és fejthetik ki hitéleti tevékenységüket.

Ezért a kormány újfent megerősíti elkötelezettségét az állam és egyház elválasztása és az egyházak autonómiája tiszteletben tartásának alkotmányos elve mellett.

Szorosan egybefonódik e kérdéssel az állam világnézeti semlegességének az elve. A történelem tanulságai és a polgári átalakulás nagy alakjai egyaránt arra intik az államot, hogy az egyén legszentebb és legérzékenyebb szférájába tartozó, a lelkiismereti meggyőződése tárgyául szolgáló világnézeti kérdésekben tartsa távol magát mindennemű beavatkozástól, véleménynyilvánítástól és befolyásolástól, azaz gyakoroljon semlegességet. Csak ily módon biztosítható az állam és az egyház elválasztása, amely békés, az emberi jogok érvényesítésének

szándékától vezérelt „jóindulatú” elválasztás, amint ezt a fejlett európai országok gyakorlata is igazolja. A fentiekből következően a kormány önmagára nézve kötelezőnek tekinti a következő elveket: 1. Az állam nem kapcsolódik intézményesen egyetlen egyházhoz, felekezethez sem. 2. Az állam nem azonosul egyetlen egyház vagy vallás tanításával sem. 3. Az állam nem avatkozik be az egyházak belső ügyeibe, s nem foglal állást hitbeli igazságok kérdésében.

Az egyházak társadalmi szerepvállalása

Nem jelenti ugyanakkor mindez az egyház és társadalom elválasztását. Éppen ellenkezőleg, a fenti elvek egyebek közt azt hivatottak szolgáltni, hogy az állam ne állhasson e két szféra közé, hanem egyrészt mindenkor hagyja, hogy saját törvényszerűségeiknek és az egyének lelki igényeinek és elvárásainak megfelelően, minden politikai és hatalmi érdektől mentesen alakuljanak kapcsolataik. Másrészt a kormány aktívan is támogatja az állam és egyházak közötti békés, a társadalom érdekében végzett *harmonikus együttműködést*. Az állam világnézeti semlegessége ugyanis nem jelent értéksemlegességet, éppen ellenkezőleg. Szociális és kulturális elkötelezettségéből fakad az a tény, hogy minden közösség- és értékteremtő csoportot fontosnak tekint, így az egyházakat is, amelyeket a társadalom egy jelentős része különösen fontosnak tart. Ennek megfelelően a kormány a művelődési és szociális területek mellett az ökológiai, kisebbségi, emberjogi, stb. kérdések megoldásában is lényegesnek és szükségesnek

tartja az egyházakkal való, kooperációt, miközben elfogadja az egyházak autonómiáját, és partnernek tekinti őket.

Ezen túlmenően a kormány köteletségének tekinti, hogy garantálja az Alkotmányban rögzített jogok, valamint a jogszabályokban, érvényes megállapodásokban és szerződésekből foglalt rendelkezések érvényesülését. Öröndetes, hogy a rendszerváltozás után számos ügyet megnyugtatóan sikerült szabályozni, így például az ingatlankérdést, a pénzbeli kártalanítást vagy az egyház által átvállalt közfeladatok finanszírozását. A kormány a jövőben is biztosítja ezek anyagi fedezetét, sőt az ingatlanrendezés ügyében megvizsgálja az adminisztrációs és a pénzügyi folyamatok felgyorsításának a lehetőségét, és félreérthetetlenül kiáll az egyházak közfeladatát átvállaló tevékenységét finanszírozó szektorsemleges támogatás mellett.

Ezeket túlmenően a kormány mindent megtesz annak érdekében, hogy az egyházakat érintő eddig felmerült vagy a jövőben felmerülő aktuális feladatokat kivonja a pártpolitikai viták kereszttüzéből és ezekre az egyházakkal együtt keresse a hatékony és megnyugtató választ. Különösen vonatkozik ez az alábbi, további jogi szabályozást igénylő területekre: 1) az egyházak és vallási közösségek anyagi támogatása ill. anyagi kedvezményeik; 2) az egyházak nyilvántartásba vétele; 3) az egyházak közötti jogi különbségtétel kérdése.

1. Az egyházak közötti jogi különbségtétel kérdése

A hatályos alkotmány nem ismeri az egyházak közötti jogi különbségtétel elvét, mely rangsort állít fel az egyházak között az államhoz fűződő jogviszony vonatkozásában. Magyarországon az állam és egyházak közötti kapcsolat ezért *egylépcsős modell* szerint rendeződik. Ez a modell szintén a polgári átalakulás XIX. század derekán már megfogalmazott, majd fokozatosan érvényre juttatott vívmánya, mely még a pártállami rendszer uralomra jutása előtt, az 1947. évi XXXIII. törvénnyel, majd máig tartó hatállyal az 1990. évi IV. törvénnyel nyert betetőzést. A kormány – támaszkodva a nemzeti haladás nagyjai által képviselt elvekre – elkötelezi magát e modell mellett.

Ennek megfelelően nem kíván különböző történelmi privilégiumokra alapozva jogi különbséget tenni az egyházak között. A vallási közösségeknek nyújtható anyagi, illetve jogi természetű kedvezményeket pedig nem önkényes kritériumok, hanem tényle-

ges társadalmi szerepük objektív, egzakt módon történő mérlegelése alapján kívánja meghatározni.

Ezen túlmenően a kormány támogat minden olyan törekvést, mely az egyházak múltban, jelenben és jövőben betöltött vagy betöltendő szerepét hivatott vizsgálni tudományos és kulturális megközelítésben. A kormány ugyanakkor változatlanul saját feladatának is tartja a nemzet kulturális és történelmi örökségét képező egyházi műemlékek és közgyűjtemények fenntartását.

2. Az egyházak nyilvántartásba vétele

A kormány, tekintettel a vallásszabadság alkotmányban és nemzetközi normákban foglalt elveire és az ebből fakadó kötelezettségeire, nagy becsben tartva ugyanakkor a magyar polgári átalakulás ezirányú vívmányait is, hitet tesz a felekezeti jogegyenlőség elve mellett. A nemzetközi iránymutatásoknak és ajánlásoknak megfelelően a kormány elismeri minden állampolgárnak azt a jogát, hogy vallását vagy hitbeli meggyőződését szabadon, minden állami beavatkozástól mentesen, kollektív jogi formában is gyakorolja. A kormány elismeri, hogy a fenti jogot biztosító státusz minden vallási csoportot alkotó egyénnek a vallásszabadsághoz fűződő alkotmányos joga. A kormány ebből következően nem támogatja az egyházak nyilvántartásba vételének további, önkényes idő-, illetve létszámbeli előírásokkal történő korlátozását, illetve hitelveik hatósági bírálatát. A fenti elvek háttérén nem kíván a kormány véleményt nyilvánítani az egyházak hitelveiről sem.

A hatályos törvényi szabályozás biztosította keretek között a kormány támogatja az egyházi státusszal való esetleges visszaélésekkel szembeni fellépést, hogy kiszűrve a vallási tevékenységet nem folytató egyházi jogállású szervezeteket, azok indokolatlan előnyökben ne részesülhessenek.

3. Az egyházak és vallási közösségek anyagi támogatása, ill. anyagi kedvezményeik

Az állam és egyház elválasztásának és az állam világnézeti semlegességének elve alapján a kormány arra törekszik, hogy – biztosítva az egyházak autonómiáját – fölszámolja az elmúlt években sajnálatos módon újra fölerősített-fölerősödött állami paternalizmust, az egyházak és vallási közösségek államtól való megnövekedett anyagi függőségét és ezzel politikai kiszolgáltatottságát. A kormány célja, hogy biztosítsa az egyházak autonómiáját. Ennek érdekében fontosnak tartja – az egyházak közszolgálati tevékenységének szektorsemleges támogatása mellett – egyfelől egy olyan egyház-finanszírozási rendszer megteremtését, amely kizárja az állami befolyásolást, ehelyett jogszabályi automatizmusok révén a mindenkor kormányzat és az egyházak számára is kiszámítható, tervezhető, garanciákkal biztosított finanszírozást tesz lehetővé. Másfelől ezzel párhuzamosan a kormány teret kíván adni az állampolgárok növekvő felelősségének, hogy tényleges önrendelkezésük alapján gondoskodhassanak az egyházak anyagi biztonságáról, megteremtve ezáltal annak lehetőségét is, hogy az egyházak növelhessék, sőt megsokszorozhassák bevételeiket.

Tudatában lévén a kérdéskör által felvetett számos érzékenységek és – akár évszázadokra is visszanyúló – történelmi sebeknek, a kormány mindezt egy, a társadalommal és egyházakkal folytatott alapos egyeztetés gyümölcseként, fokozatosan kívánja elérni. Az egyházak államtól való függésének megszüntetésén kívül indokolja ezt a társadalom nem hívó, illetve egyházakat támogatni nem kívánók figyelmen kívül nem hagyható véleményének tiszteletben tartása is. A kormány ezáltal fel kívánja számolni azt a helyzetet is, amely lehetőséget teremt a mindenkor hatalmi elitnek arra, hogy politikai szavazatszerzés reményében anyagilag próbálja befolyásolni az egyházakat.

Mindennek megfelelően a kormány szükségesnek tartja az egyházak anyagi támogatásául szolgáló jogszabályok fenti elvekkel való harmonizálását, különös tekintettel a személyi jövedelemadó egyházak számára följánlható 1%-ával kapcsolatos rendelkezésekre. A kormány megvizsgálja annak a lehetőségét, hogy hogyan lehet a följánlást hatékonyabbá tenni, hosszú távon pedig az egyházak autonómiáját és önállóságát, valamint a polgárok egyéni felelősségét növelni.

E fenti elvek összegzéséeként a kormány határozottan elutasítja az egyházak és a vallás politikai és ideológia instrumentalizálását. Célunk az, hogy országunk belső, túlfűtött érzelmi és politikai megosztottságát csökkentsük. Magyarország csak így, az egyének alkotó, szabad gondolkodására és a világnézetbeli különbözőségek pártpolitikai befolyásolástól mentes konstruktív párbeszédére építve válhat olyan erős nemzetállammá, mely sikerrel áll majd helyt az Európai Unió által támasztott nemes, de minden bizonnyal kemény küzdelemben.

2003. szeptember

Buda Péter, Gábor György,
Wildmann János

Jan Assman
Mózes, az egyiptomi
Egy emlékező megfejtése

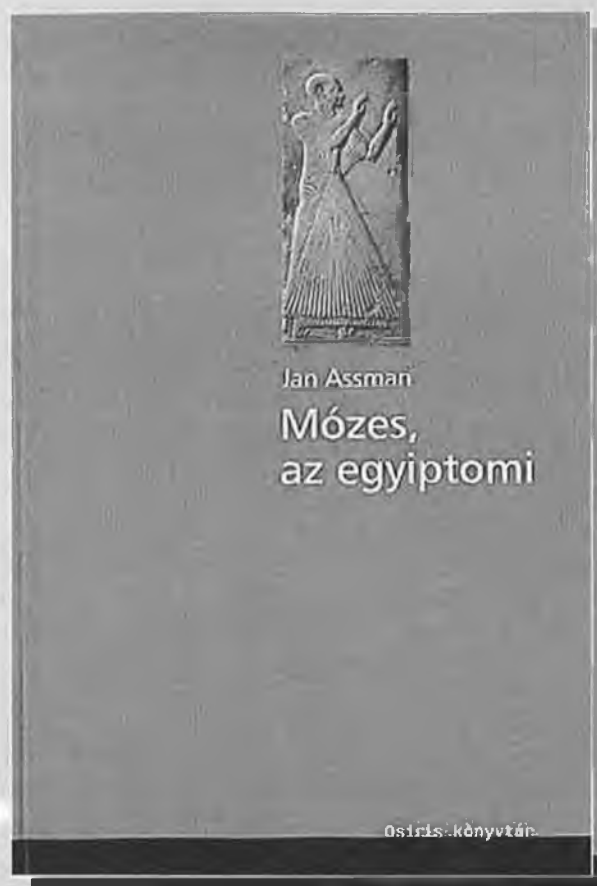
A neves heidelbergi egyiptológus egy rendkívül érdekfeszítő emlékezőtörténeti elemzést kínál könyvében az olvasónak, aki már szinte az első oldalon szembesül a mű alapvető mondanivalójával. „Igaz és az igaztalan megkülönböztetését a valóságban ‘mózesi megkülönböztetésnek’ kívánom nevezni – írja a szerző –, mert a hagyomány Mózesrel köti össze. Abban nem lehetünk ugyan biztosak, hogy Mózes élt-e valaha is, hiszen földi létére utaló nyomot a hagyományon kívül nem találtak. Azt viszont pontosan tudjuk, hogy nem ő volt az első, aki ezt a megkülönböztetést alkalmazta. Volt egy elődje, IV. Amenhotep egyiptomi király alakjában, aki magát Ehnatonnak nevezte, és aki a Kr. e. 14. században egyistenhívő vallást alapított. Vallása azonban nem vált hagyománnyá, hanem közvetlenül alapítója halála után feledésbe merült. Mózes az emlékezés, de nem a történelem alakja; Ehnaton ezzel szemben a történelem, de nem az emlékezés alakja. Mivel azonban a kulturális megkülönböztetések és konstrukciók szférájában minden az emlékezéssel múlik, joggal beszélünk nem Ehnaton, hanem Mózes megkülönböztetéséről. Az a tér pedig, amely ezen megkülönböztetés által lett ‘elválasztva vagy kettéhasítva’ és ezáltal megteremtve, a zsidó-keresztény-iszlám monoteizmus tere. Egy olyan szellemi és kulturális térről van tehát szó, melyet ez a megkülönböztetés hozott létre, és melyben az európaiak immár lassan két évezrede élnek.” (15-16)

Ezen monoteista „megkülönböztetés” egyik alapvető jellemvonása a kirekesztés és a mássághoz való ellenséges viszonyulás, amely szervesen összefügg az identitás kialakulásával/kialakításával. Az identitás meghatározása ugyanis – akár egyéni, akár közösségi – rendszerint egy más/másik (identitás) ellenében, és függvényében, történik. „Egy identitás saját múltja rekonstrukciójával alakítja és stabilizálja önmagát” (30), amely múltat folyamatos elsajátításra és közvetítésre kínál. Ebben a múltban pedig nem annyira a történetiség, hanem sokkal inkább a reprezentáció és az emlékezés a fontos.

A Biblia esetében – rendkívül érdekes módon – a gyökeres, és ellenséges másságot Egyiptom, és nem Babilon (!), képviseli. „Egyiptom a kirekesztett, a kivetett, a vallási igaztalan”, és Egyiptom a képkultuszban megtestesülő pogányság szimbóluma (18). Mivel Assman szerint „a monoteista vallások a régi és új ellentétet nem fejlődésként, hanem forradalomként alkotják meg, minden régebbi és más vallást pedig ‘pogánysággént’ vagy ‘bálványimádásként’ utasítanak el”, ezért a szerző minden monoteista vallást alapjában véve „ellenvallás”-nak tekint (22). Megállapítása helyességét egyébként maga a vallástörténet igazolja: mind a kereszténység (lásd Pál), mind pedig az iszlám esetében.

Az emlékezőtörténetre vonatkozó módszertani megfontolások után (13-39) a szerző feleleveníti Ehnaton alakját és radikális vallási reformját – és ennek fényében igyekszik megközelíteni Mózes emlékeztetét (41-77). Ebben a megközelítésben a monoteizmus teljesen más megvilágításba kerül. Egyértelművé válik ugyanis az a tény, hogy minden monoteizmus magában hordozza a fanatizmus és az intolerancia lehetőségét – hatványozottabban, mint a sokat kárhozott ‘pogányság’.

A mű központi fejezetei tudománytörténeti ismertetéseket

és elemzéseket tartalmaznak, Egyiptom és a Biblia viszonyára vonatkozóan: John Spencertől (1630 - 1693) Sigmund Freudig (1856 - 1939), aki „az erőszakos konfrontáció és gyilkos gyűlölet korszakában” annak forrásait keresve elemezte a monoteizmus és erőszak kapcsolatát (224). Akik ugyanis Istenre hivatkozva gyilkolnak vagy gyilkoltatnak, rendszerint a büntetlenség és a ‘mennyei’ jutalom reményének meggyőződésében teszik. Minden bizonnyal nem tekinthető a véletlen művének, hogy a kizárólagos monoteista kultúrájú Európa termelte ki a másságot módszeresen üldöző és megsemmisítő, valamint a vallás (vagy szekularizált ellenvallás) különböző jellemvonásait magukon hordozó politikai ideológiákat. Amikor tehát a történelmet csak ideológiai reprezentációként ismerő politikusok és egyházi vezetők a jól hangzó keresztény Európáról beszélnek, és abban gondolkodnak, pillanatra sem szabadna szem elől téveszteniük a fogalomban rejlő kirekesztési lehetőségeket és veszélyeket – illetve számolniuk kellene a kirekesztettekben minden bizonnyal felgyülemelő gyűlölettel is.

Jan Assman könyve nem könnyű, de nélkülözhetetlen olvasmány kultúránk és esztétikánk jobb megértéséhez. A szerző Egyiptom felől közelít a Bibliához, és ezáltal történelmibb perspektívába helyezi a történetek magyarázatát. Hiszen „Egyiptom felől nézve úgy tűnik, mintha a bűn a mózesi megkülönböztetéssel került volna a világba. Talán ez a legfontosabb motívum a mózesi megkülönböztetés megkérdőjelezéséhez. Vizsgálódásunk kísérletet tett arra, hogy felderítse e bűn jellegét. Neve Egyiptom, bálványimádás, kozmoteizmus. Aki Istent felfedezi Egyiptomban, ezt a megkülönböztetést szünteti meg.” (274)

Osiris Kiadó, Budapest, 2003

Jakab Attila

Sue Graves Ismered a Bibliát?

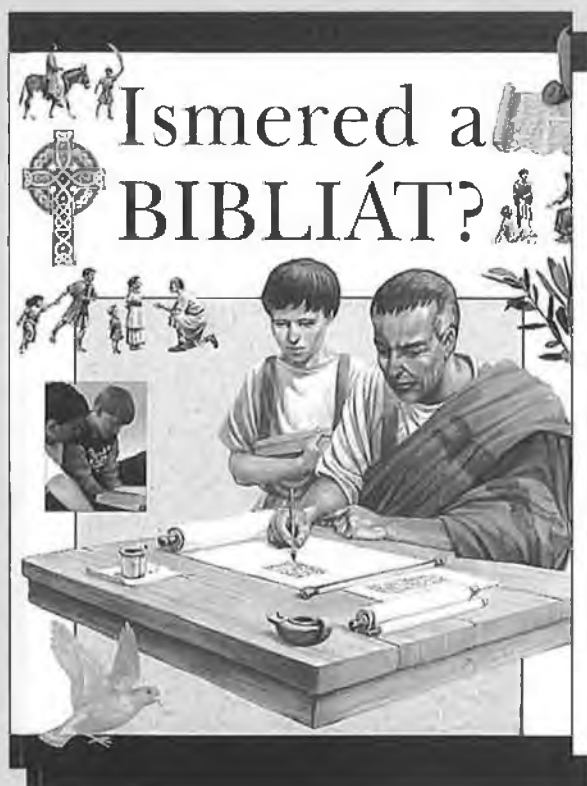
A vallási műveltség elsajátítására kevés gondot fordító körünkben – hiszen az szemmel láthatólag egyetlen hatalmi szférának sem érdeke – öröndetes kezdeményezésnek számít a frappáns, de szakszerű rövidegességgel megírt, és szemléletes kivitelezéssel megvalósított kiadvány, amely a Bibliát és a vele kapcsolatos kérdéseket ismerteti.

A könyv ötletes pedagógiai módszerrel egy sor kérdést intéz az olvasóhoz: Mi a Biblia? Mit jelent a „biblia” szó? Kik írták a Bibliát? Hogyan írták a Bibliát? Milyen nyelven írták a Bibliát? Mi az Ószövetség? Hogyan kezdődik a Biblia? Vannak-e törvények Mózes könyveiben? Melyek a történeti könyvek? Milyen események következnek a történeti könyvekben? Melyek a bölcsesség könyvei? Kik voltak a próféták? Az egyes Bibliák hossza miért különbözik? Mi az Újszövetség? Mi az evangélium? Hol található a karácsonyi történet? Mit tudunk Jézusról? Mik a példázatok? Miért fontos a megfeszítés? Mi történt Jézus után? Hogyan tartották a kapcsolatot a keresztyének? Leírja a Biblia a mennyországot? Ki adta tovább a történeteket? Ki olvassa a Bibliát? Te hogyan használod a Bibliát? Mi a Biblia üzenete? A képekben és illusztrációkban gazdag kötetet a fontosabb szavak magyarázata zárja.

A kérdésekre adott rövid feleletek nagyszerű kiindulási pontot jelentenek, és útmutatóul szolgálhatnak az egyes kérdések bővebb kifejtéséhez. Jóllehet egyéni olvasmányként is használható, a könyv kétségtelenül jó szolgálatot tehet a hitoktatásban, amennyiben kellő felkészültséggel rendelkező személy használja.

Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó, Budapest, 2003.

Jakab Attila

Ferenczi Zoltán Drog és vallás

Gyakorlati kézikönyv lelkipásztoroknak, diakónusoknak és gyülekezeti munkásoknak

Sajátos kísérletre vállalkozott a szerző azzal, hogy a drogkérdéseket elsődlegesen vallási szempontból próbálja megközelíteni. Számára ugyanakkor ez természetes, élő kapcsolat, hisz nagy elhivatottságú lelkészként hosszú ideje foglalkozik drogosokkal. Az alapvető szakirodalmi ismereteket és az egyéni tapasztalatait, mindennapi küzdelmeit is magába foglaló tanulmányát gyakorlati kézikönyvnek szánja lelkipásztoroknak, diakónusoknak és gyülekezeti munkásoknak. E célnak nagyrészt megfelel a kötet, mivel széles körű tájékoztatást nyújt a drogról és a drogosokkal való foglalkozás kulcskérdéseiről, módosatairól. A vallási nézőpontból való elemzés igényének azonban eléggé híján marad a tanulmány.

A mű bevezető fejezetei ismertetik a különböző típusú szenvedélykeltő szereket és azok kultúrtörténeti szerepét, valamint szólnak a drogkarrier kialakulásáról. Az izgalmas felvezető kérdésre: „Mitől drog a drog – mitől drogos a drogos?” viszont nem ad választ. A „Drog és társadalom” című szakasztól azt várnánk, hogy ebben már megjelenik a vallásos ember nézőpontja, ehelyett azonban csak a deviancia-képzés társadalomlélektani tényezőiről olvashatunk elnagyolt és helyenként szakmailag pontatlan meghatározásokat, (például a kivetítés fogalmát az általánosítás jellemzőivel írja le). Megközelítései közül kétségtelenül helytálló, hogy a társadalom önazonosságának, védelmének erősítése is motiválja a normától eltérő viselkedés deviáncsá történő minősítését. Önmagában azonban ez még nem magyarázza meg a negatív címkézés jelenségét és semmi pluszsal nem járul ahhoz hozzá, hogy a drogozásra – mint egy speciális normaszegésre – adott társadalmi reakciókat felismerjük, megértsük. Véltetően nem ezen bizonytalanság miatt kapta a „Kiútkeresés” címet a következő fejezet, amely az ellátó rendszerekről és a megközelítési modellekről szól.

A drogpolitikai kérdések taglalása pedig, nemcsak a politikai és a társadalmi életben érvényesülő szemléletmódokat, és az ezeknek megfelelő jogi szabályozásokat, stratégiákat mutatja be, hanem a szerző állásfoglalását is, aki a drogfogyasztókban bajba jutott embertársainkat látja meg. E humánus, felebaráti hozzáállásra buzdítja olvasóit könyve utolsó két fejezetében. Önkritikusan veti fel a történelmi egyházak és önmaga, önmagunk eddigi mulasztásait, hibáit, amelyek gátolják, hogy igazán segíteni tudjunk a drogosoknak. Nagyfokú bevonódása, igyekezete miatt néhol kissé önkényes párhuzamokat, összekapcsolásokat is tesz. Például: „A társadalmi megítélés szempontjából – mondjuk ki – a mindennapokban megélt hit, istenkapcsolat ugyanolyan deviáns (=a társadalmi normától eltérő), mint az illegális drogek fogyasztása” (197). Egy drogfogyasztó számára esetleg vonzó lehet ilyen hasonlóság megajánlása, de sem szakmailag, sem jogilag nem helyénvaló e két viselkedés egy kalap alá vonása. Másutt a függőség tárgyai közötti különbséget mossa el („Függőségeink tárgyai lehetnek személyek, tárgyak, illúzi-

ók és kémiai szerek egyaránt. Ebből a szempontból tökéletesen mindegy, hogy egy ember a nikotintól, a pénztől, kábítószertől, szerelmétől vagy régi álmaitól függ-e.” 202), holott mind gyakorlati, mind lélektani, sőt még vallási szempontból is jelentősen eltérnek egymástól az említett „függőségek”. Könnyű belátni a személyektől és a szenvedélykeltő szerektől való függések különbözőségét, hisz amíg a személyek közötti kapcsolatban megnyilvánuló (szerencsés esetben: kölcsönös) függés természetes, társas mivoltunkból következő szükségyszerűség, addig a drogfüggőség egy eredendően szükségtelen szerrel szemben, egyoldalúan jön létre. Egyenlőségjelet még a szerek közé sem tehetünk, mert nem azonos erővel változtatják rabjukká a fogyasztóikat, és különböző mértékben okoznak tudatmódosulásokat. Például az író által legveszélyesebbnek nevezett drog, a nikotin (170) aktuális fogyasztása nem vált ki olyan hatást, amely a realitáskontrollban zavart keltene. E lényeges szempont bevonása a valóságos élmény és a szubjektív drogélmény összevetésében is célszerű lenne.

Szakmai alaposág és igényesség tekintetében némi kívánnivalókat hagy hát e könyv, de nagy ívű, részletes elemzése, empátiát ébresztő szemlélete és a jól hasznosítható gyakorlati útmutatásai révén valóban kézikönyv lehet azoknak a leendő segítőknek, akiknek a bevonására, tájékoztatására és szemléletformálására vállalkozott a saját munkálkodásával, önnön küzdelmeivel hitelesített szerző.

Kálvin János Kiadó, Budapest, 2001.

Bálint Bánk

Molnár Tamás Teisták és ateisták

A rendszerváltozást követő másfél évtized kulturális életének egyik fontos fejleménye, hogy az 1946-tól az Egyesült Államokban élő és alkotó Molnár Tamás művei sorra jelentek magyarul, és a szerző eszmevilága könyvei, cikkei és előadásai révén azóta szellemi életünk s megújuló katolikus gondolkodásunk tényezője lett.

A *Teisták és ateisták. A hitetlenség tipológiája* című könyv eredetileg 1980-ban jelent meg angolul. Magyar kiadása bővülő vallásfilozófiai irodalmunk jelentős gazdagításának számít. Az ateizmus filozófiai elemzése és bírálata során a szerző egyik fő célját – a korszellemmel szembeállítva – annak bemutatásában látja, hogy „a vallás nem csupán a ‘lélek’, az ‘érzelmek’ vagy a ‘rajongás’ tápláléka, hanem egyúttal intellektuális meggyőződés, racionális diskurzus is” (6), mert meggyőződése, hogy a vallás intellektuálisunk, érzelmeink, akaratunk és képzeletünk által egyaránt megragadható.

A könyv elhatárolja egymástól az ateizmus különböző változatait, bemutatja mindegyik változat történetét, majd az ateista nézetek cáfolatát nyújtja. A szerző az ateizmus válfajait alapvetően négy osztályba sorolja. Ezek: a panteizmus, a materializmus, a humanizmus és az úgynevezett ultra-szu-

pernaturalizmus. Érdeme a könyvnek, hogy már a panteizmust is vizsgálódási körébe vonja. A panteizmus szerint a Világmindenség Szellem. A materializmus felfogásában a Világmindenség Anyag. A humanizmust a szerző két típusa szerint tárgyalja. Az úgynevezett primitív humanizmus számára az ember önmaga ura. A radikális humanizmus szerint pedig az emberiség egyenesen isteni természettel bír. Végül az ultra-szupernaturalizmus az Istenen túli Istent hirdeti. Itt találjuk a „két Isten” tanát s az ember megistenülésének elvét is. A kötet záró fejezete az ateistákkal folytatható dialógus kérdéseit elemzi.

A könyvnek ezek a témakörei igen logikusan épülnek egymásra, s világos tendenciát mutatnak. Fejtegetései során Molnár Tamás a tőle megszokott tökéletes jártassággal és teljes biztonsággal mozog a filozófiatörténet összes korszakában. Nagy gondolati erővel képes egybelátni a kötet tárgya szerint a filozófusokat és eszméiket, s képes redukálni számos áramlatot és jelenséget egy-egy nagyobb, alapvető elvre és képviselőjére. Eközben az egyes nézeteket rendkívül alapos elemzéseknek veti alá, s az ellentétes felfogásokat érvekkel cáfolja.

A mű szemléletével kapcsolatban ugyanakkor egy módszertani problémát is fel kell vetnünk. Mivel redukciós eljárásában a szerző rendkívül következetes, szigorú logikát érvényesít, az idők során felmerülő különböző irányzatok értékelésénél egy-egy soktényezős eszmekör mögött gyakorta feltűnik a felfogás ősatya, aki így mintegy felelőse lesz olyan fejleményeknek, amelyeket a történelem valójában sok áttételen keresztül alakít ki magából. Így tehát, míg egyfelől az eszmétörténet igen világos elrendezését és az eszmei rokonságok jogos megállapítását kapjuk, másfelől Hérakleitosztól Kantig számos gondolkodó némileg rosszul címzett kritikát kap velük összefüggésbe hozható későbbi nézetek miatt.

A kötet alkalmat ad arra, hogy szóvá tegyünk egy terminológiai problémát. Más oldalról gyakrabban, de e kötetben is nemegyszer olvasunk egy úgynevezett „zsidó-keresztény vallás”-ról (35, 52). Szeretném leszögezni, hogy ilyenről a vallástörténet nem tud, ez csak egy mesterségesen kialakított kifejezés. Közös tradíció természetesen van, de a kereszténység számára az Ószövetség nem önmagában érvényes, hanem tipológiailag, az Újszövetségre való vonatkozásában, továbbá a zsidóság a középkori keresztény Európának nem eleme, hanem csak a modern korban válik Európának külön világi tényezőjévé. Apróbb észrevétel, hogy a „Kr. e.” formára kellett volna hoznia a kiadásnak a „kr. e.” (17, 21) kisbetűs és az „i. e.” (25) értelmetlen kifejezést. Pontatlanság az is, hogy Xenophanész a milétoszi, s nem az eleai iskola tagjaként szerepel (50). Könnyen lehet, hogy mindezek a problémák csak a fordítás során álltak elő, ezért valamelyest figyelmesebb és tudatosabb kiadói, szerkesztői munkára lett volna szükség.

Ezekről eltekintve azonban hangsúlyoznunk kell, hogy Molnár Tamás munkája a téma különlegesen meggyőző feldolgozását nyújtja, s a mű magyar kiadása hiánypótló teljesítménynek számít.

Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.

Frenyó Zoltán

Reklámgrafika és kiadványszerkesztés

- logo- és arculattervek,
névjegykártyák,
levélpapír, boríték
és egyéb nyomtatványok,
szórólapok,
prospektusok készítése
- könyvek és folyóiratok
tervezése, tördelése

Planet Records
7634 Pécs, Bolgár köz 22.
Tel/Fax: (72) 256-510

PLANET
RECORDS

PÉCS-BUDAPEST-PÉCS

GYŰJTŐFUVAROZÁS HÉTFŐTŐL PÉNTEKIG NAPONTA

06 20/9414 758

MOLNÁR CARGO EXPRESSZ KFT.

GLOBAL-NET 2000

WEBLAP TERVEZÉS, KIVITELEZÉS
DOMAINNÉV REGISZTRÁLÁS
GRAFIKAI MUNKÁK, CD-ROM KÉSZÍTÉS
ADATBÁZIS TERVEZÉS, PROGRAMOZÁS

TEL.: 62/557-990

TEL/FAX: 62/557-991

E-MAIL:

SZEGED@GLOBALNET2000.HU

WWW.GLOBALNET2000.HU

Felhívjuk minden kedves Olvasónk figyelmét, hogy az Egyházfórum súlyos anyagi gondokkal küzd. A folyóirat-támogatási pályázaton az idén sem nyertünk, ami bizonytalanná teszi az évi számaink megjelenését.

Ezért arra kérjük olvasóinkat,

- ha tudják, adják 1 százaléknak följánlásával támogatassák a lapot
- illetve, ha valaki újságárusnál szokta megvenni, helyett közvetlen fizessen elő rá, mert ezáltal a bevétel nagyobb része marad az Alapítványunknál
- segítsen a folyóirat és a könyvek terjesztésében (ld. akciós könyvlistánkat a hátsó borítón).

Minden segítséget hálással köszönünk.

A Szerkesztők

Egy bakonyi faluban egy idős plébános keres
leinformálható

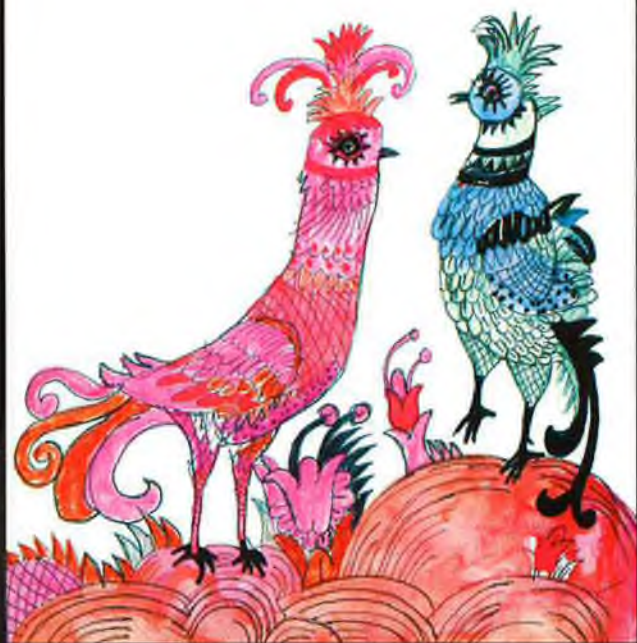
házvezetőnőt.

Juttatás: saját lakrész fürdőszobával, teljes ellátás és havi negyvenezer Forint.

Érdeklődni a szerkesztőségben (Tel.: 72/213 454).

KORMOS ISTVÁN TISZTA MEZŐBEN

Tiszta mezőben

Az Egyházfórum mesekönyv-sorozatának új, hatodik kötete válogatás Kormos István gyermekverseiből, verses meséiből, műfordításaiból. A kötet alapja az *Ejhaj, csibekas!* (1973), *A nyár gyermekei* (1987), *Az égigérő fa* (1946, 1976), *Ha rózsaszál leszel...* (1956), a *Fehér mágia* (1974) és *Puskin meséi* (1988). A válogatás három ciklusba rendezte a gyermekeknek írt életmű legértékesebb darabjait, elkerülve, hogy olyan versek illetve verses mesék kapjanak benne helyet, melyek a közelmúltban megjelent két Vackor-kötetben betétekként szerepelnek. Az első helyre a hosszabb lélegzetű, a második ciklusba a rövidebb gyermekversek és fordítások, míg a harmadikba a népmese-átköltések, záró darabnak a hosszabb lélegzetű Puskin-mese, a *Mese a Szaltán-csarról*.

Kormos István: *Tiszta mezőben* (128 old.)

Eredeti ár: 1900,- Ft

Itt és most

A bibliodráma olyan út, amelyen szubjektív módon, egészen személyesen foglalkozhatunk a vallás és a lelki élet témáival. Egyre többen keresik a bibliodramatikus játékokban azt a lehetőséget, hogy a bibliai történetekkel és vallási hagyományokkal foglalkozzanak életközeli helyzetekben az emberi tapasztalat minden dimenziójában: szívvel, lélekkel, testtel és értelemmel.

Ez a mű a bibliodráma legősibb gyökereit tárja fel a zsidó és keresztény liturgikus hagyományon keresztül. A liturgiai megjelenítések csiszolt és rituális formái a bibliodrámaiban találkoznak a pszichodrámaiban hangsúlyos kreativitással és spontaneitással. A kettő találkozásából sajátos dialektika révén születik egy harmadik modell: saját életünk megjelenítése ebből a két forrásból merítve. A bibliodráma ennél fogva a misztika iskolája is egyben.

Klaus-Werner Stangier: *Itt és most. Bibliodráma a liturgia és a pszichodráma vonzásában* (140 old)

Eredeti ár: 1300,- Ft

itt és most

Klaus-Werner Stangier

Bibliodráma
a liturgia és
pszichodráma
vonzásában

Akciós könyvek

Gáli József: Hét bölcső fája. Válogatott mesék
Ezek a mesék mint egy garabonciás diák köpenyéből – vagy megszenvedett életéből – szóródtak szét okulásunkra, örömeinkre. Gáli József – maga is igazi népmeseművész, minden szavával megérint minket. (86 old.)

Ár: ~~1600~~ 1000,- Ft

Tordon Ákos: Zabszem Jankó. Kárpátaljai mesék

Az eredeti kárpátaljai gyűjtés magyar népmeséinek hangvételét Tordon Ákos tette egységesé, a rá jellemző írói sajátosságokkal. Örök-ké játszik a szavakkal, mint Zabszem Jankó utolsó mondataiban: „Majd egyszer máskor, disznóöléskor vagy aratáskor, ibolyanyíláskor, de nem kandúrnyávozáskor!” (144 old.)

Ár: ~~1600~~ 1000,- Ft

Tarbay Ede: Varjúdombi mesék

A könyv második kiadása két új mesével bővült. És mint régen, most is történetek kötik össze a meséket. A könyvet is, mint az első kiadást és a filmsorozat figuráit Heinzelmänn Emma tervezte - rajzolta. (93 old.)

Ár: ~~1600~~ 1000,- Ft

Hans Küng: Ki a keresztény?

A neves szerző húsz tételbe foglalja a keresztény tanítás lényegét. Tárgyilagos stílusa, minden emberi értéket tiszteletben tartó, világos, könnyen áttekinthető írásmódja élvezhetővé teszi munkáit hívőknek és nemhívőknek, keresztényeknek és nemkeresztényeknek egyaránt. (52 old.)

Ár: ~~350~~ 150,- Ft

Paul M. Zulehner: Együtt és egyedül. Házasságok, elváltak, élettársak az egyházban

A szerző szerint az emberi problémák láttán nem kioktatásra van szükség, hanem mindekelőtt megértésre és támogatásra, hiszen Jézus is azért jött, hogy felemelje az elesetteket. (120 old.)

Ár: ~~500~~ 250,- Ft

Bernolák Éva: Hittansztori. Visszaemlékezések a hitoktatás harminc esztendejére

A kommunista időszak hitoktatásának történetét akarta megírni a szerző, azonban a dokumentumok elvesztek... (334 old.)

Ár: ~~800~~ 400,- Ft

Kamarás István: Egyházközségépítők (Egyházközségek és papjaik)

Mi teszi az egyházközséget közösséggé, krisztusi közösséggé? Erre a kérdésre keres választ a könyv azzal, hogy bemutat fél tucat plébániát a nyolcvanas évekből, melyek hiteles képet nyújtanak az akkori viszonyokról (152 old.)

Ár: ~~500~~ 250,- Ft

Kamarás István: Júdások vagy Péterek

(Religiográfia a pályamódosító papokról)

A szerző a pályamódosító papokról nem kíván ítéletet mondani. Csupán fel akarja tárni az események okait és mikéntjét, hogy helyes kép alakíthassunk magunknak a problémáiról. (251 old.)

Ár: ~~500~~ 250,- Ft

Virt László: Katolikus kisebbség Erdélyben
Milyen helyzetbe került az erdélyi katolikus egyház a román politika kisebbségellenes harcai között? Erre a kérdésre keres választ a könyv, melyből azt is megtudhatjuk, milyen szorosan összeforrt Erdélyben az anyanyelv és a vallás kérdése, s hogyan vált a szabad vallásgyakorlás a nemzeti kisebbség megmaradásának zálogává. (145 old.)

Ár: ~~600~~ 300,- Ft

Paul M. Zulehner/Josef Fischer/Max Huber: „Népem lesznek”. A gyülekezeti hit alapjai

A szerzők a laikusok és a klérus szemléletváltásának szükségességéről és mikéntjéről írnak, hogy a katolikus kereszténység ne csak „nyája”, hanem valódi „népe” lehessen Krisztusnak. Lelkigyakorlatos könyv közösségeknek, gyülekezeteknek. (156 old.)

Ár: ~~600~~ 300,- Ft

A közgazdaságtan társadalmi és etikai vetületei
Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa által rendezett nemzetközi tanácskozás anyagát adja kezünkbe a könyv olyan problémákról, mint szegénység, igazságosság, erkölcs, piacgazdaság. (180 old.)

Ár: ~~300~~ 350,- Ft

Partnerek vagy ellenségek? Az egyházak és az állam viszonyáról

A kommunista rendszer összeomlása után sor került az állam és egyház viszonyának tisztázására is, amely azonban nem volt mentes a vitáktól. Az Egyházforum Alapítvány egy konferenciát rendezett a kérdéstről (különösen is az anyagi javakat illető témákban), és annak anyagát e kötetben megjelentette. (97. old.)

Ár: ~~500~~ 250,- Ft

Kis György: Töprengéseim az egyházzal

Egy „örege plébános” kézen fog bennünket és sivatagi ösvényeken vándorol velünk. Nevén nevezi a „küzdő egyház” szenvedését, de sohasem engedi elfelednünk a jelszót: „Egyetlen privilégium a kereszt”. (Bernhard Häring az Előszóban) (356 oldal)

Ár: ~~2200~~ 1500,- Ft

Robert Spaemann: Erkölcsi alapfogalmak

A könyvecske terminológiai vesződség nélkül és betanult előfeltevésekből való kiindulás nélkül kíséri meg az olvasót rávezetni arra, hogyan lehet az alapfogalmakról jól elgondolkodni. A könyv alapvető jelentőségű a filozófiai erkölcsan oktatásában. (120 old.)

Ár: ~~950~~ 600,- Ft

Nyíri Tamás: Ki ez az ember?

Nyíri Tamás előadásai nem a jámbor példázatok szintjén idézik fel Jézust, hanem az ember végső kérdéseinek tükrében. Nem ártalmatlan és öncélú okoskodásról van szó, hanem arról az eleven hívő nézáratról, akivel össze kell mérnünk magunkat, világunkat, de kereszténységünket és egyházunkat is. (220 old.)

Ár: ~~1200~~ 800,- Ft

Wolffhart Pannenberg: Mi az ember?

A híres evangélikus teológus immár klasszikussá vált könyvecskéjében az ember legősibb kérdését igyekszik megválaszolni a modern antropológiák belátásai alapján, a teológia felől értelmezve az ember „nyitottságát a világra”. A könyv közép- és főiskolai segédanyag az antropológia oktatáshoz (108 old.)

Ár: ~~800~~ 500,- Ft

Eugen Drewermann: Pszichoanalízis és erkölcsológia

A közölt tanulmányok a teológia és a pszichoanalízis művelői számára egyaránt erőteljes impulzusokat adhatnak egymás tudományterületének jobb megértéséhez, és az interdiszciplinális megközelítések elől elhengeríthetnek néhány elméleti akadályt. (168 old.)

Ár: ~~1200~~ 600,- Ft

Alois Müller: Kereszténység - gettó vagy kivonulás

A mű eredeti címe: „Harmadik út a hithez”. A szerző szerint ugyanis nem helyes sem a magunkba zárkózás, sem a keresztény hit értékeinek a feladása. (136 old.)

Ár: ~~500~~ 250,- Ft

Gianni Licheri: Hit, történelem, erkölcs. Beszélgetések Bernhard Haeringgel

Häring meghatározó szerepet játszott mind a zsinat, mind pedig a katolikus erkölcsan modern szellemének kialakításában. Gondolkodásmódja azonban sokak – különösen nagyhatalmú egyházi személyek szemében - gyanússá vált. (327 old.)

Ár: ~~1000~~ 500,- Ft

Karl Rahner: Egyházreform

Rahner azt kérdezi: Milyennek akarja Jézus az egyházat? Ajánlható ez a könyv mindazoknak, akik elszánták magukat arra, hogy Krisztus egyházának építő tagjai legyenek. (108 old.)

Ár: ~~800~~ 500,- Ft

Morel Gyula: A jövő biztosabb, mint a múlt

A szerző azoknak szánja ezt a könyvet, akik keresik az emberi értékeket, de ezeket a vallás mai formái között nem találják. (123 old.)

Ár: ~~800~~ 400,- Ft

Simon Fischer/David Hicks: A mi világunk. Tanári kézikönyv 8-13 évesek tanításához

A könyv a sikeres „World Studies 8-13 A Teacher's Handbook” magyar kiadása. A szerzők nyolcvan osztálytermi foglalkozásban olyan fontos témákat tárgyalnak mint a környezetvédelem, az igazságosság, a béke, a konfliktus, az emberi jogok vagy a kisebbségek kérdése. (177 old.)

Ár: ~~1200~~ 650,- Ft

Herwig Büchele: Keresztény hit és politikai ész

Az egyház tanítását minden keresztény embernek még át kell gondolnia, s bensővé kell tennie, hogy valóban elérjék a céljukat. (300 old.)

Ár: ~~1200~~ 600,- Ft

A kiadványok megrendelhetők az Egyházforum Szerkesztősége címen: 7635 Pécs, Súlyom dűlő 3. Tel.: 72/213-454. E-mail: wildmann@hu.inter.net